

HRVATSKI PLANINAR

ISSN 0354-0650

GODIŠTE **107**

ČASOPIS HRVATSKOGA
PLANINARSKOG SAVEZA
izlazi od 1898. godine

9

RUJAN
2015

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOGA PLANINARSKOG SAVEZA

»Hrvatski planinar« časopis je Hrvatskoga planinarskog saveza. Prvi je broj izašao 1. lipnja 1898. Od 1910. do 1913. tiskao se kao podlistak naziva »Planinarski list« u časopisu »Vijenac«. Od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. časopis nije izlazio, a od 1949. do 1991. godine izlazio je pod imenom »Naše planine«. Časopis izlazi u jedanaest brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj).

Nakladnik

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22
10000 Zagreb
OIB 77156514497

Pretplata i informacije

Ured Hrvatskoga planinarskog saveza
tel. 01/48-23-624
tel./fax 01/48-24-142
e-mail: hps@hps.hr
http://www.hps.hr

Uredništvo

E-mail adresa za zaprimanje članaka:
hrvatski.planinar@hps.hr

Grafička priprema

Urednik d.o.o., Zagreb

Tisak

Ekološki glasnik d.o.o.
Donja Lomnica

ISSN 0354-0650

Glavni i odgovorni urednik

Alan Čaplar
Palmotičeva 27
10000 Zagreb
e-mail: caplar@hps.hr
tel.: 091/51-41-740

Urednički odbor

Darko Berljak
Vlado Božić
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Ivan Hapač
Faruk Islamović
Krunoslav Milas
Radovan Milčić
prof. dr. Željko Poljak
Robert Smolec

Lektura i korektura

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

Pretraživač i digitalni arhiv

Stari brojevi »Hrvatskog planinara« u PDF formatu te tražilica s bibliografijom časopisa dostupni su na internetskoj stranici časopisa te na DVD-u u izdanju HPS-a.

<http://www.hps.hr>

Suradnja u časopisu

Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Prednost imaju prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili DVD-u, ali ne unutar Word dokumenata). Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova. Stavovi i mišljenja suradnika iznesena u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskoga planinarskog saveza i Uredničkog odbora.

Pretplata

Godišnja pretplata za Hrvatsku

iznosi **150 kuna**. Pretplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskoga planinarskog saveza HR4123600001101495742, pri čemu na uplatnici ili u obrascu za plaćanje putem interneta, u rubrici »Poziv na broj«, mora biti upisan Vaš pretplatnički broj.

Godišnja pretplata za inozemstvo

iznosi 35 eura, a uplaćuje se na račun BIC ZABA-HR2X 25731-3253236, uz poziv na pretplatnički broj.

Cijena pojedinačnog primjerka

je 15 kuna (+ poštarina).

Vaš pretplatnički broj

otisnut je uz Vašu adresu, koja je nalijepljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate i evidentiranja u HPS-u, na naljepnici možete vidjeti naznaku o obavljenoj uplati.

Kako se pretplatiti

Zainteresirani za pretplatu na časopis trebaju se telefonom, e-mailom ili pismom javiti u Ured Hrvatskoga planinarskog saveza (hps@hps.hr, 01/48-23-624, 01/48-24-142). Pretplata se odnosi na kalendarsku godinu, pa novi pretplatnik nakon uplate dobiva sve brojeve tiskane u tekućoj godini. Pretplata se automatski produžuje na sljedeću godinu, do opoziva. S prvim se brojem u novoj godini pretplatnicima fizičkim osobama šalje se uplatnica za pretplatu, a pretplatnicima pravnim osobama računi.

368 Izgradnja skloništa Ždrilo na Velebitu

376 Žene u planinarstvu

388 Jugoistočni dio Velebita - Crnopac ili Srnopas?

398 Ne ostavi trag!

Sadržaj

Članci

- 368 Izgradnja skloništa Ždrilo na Velebitu
Vedran Štimac
- 373 Noć u Londžici
Robert Smolec
- 376 Žene u planinarstvu
Mladen Pisek
- 385 Žene u hrvatskom planinarstvu
Željko Poljak
- 388 Jugoistočni dio Velebita - Crnopac ili Srnopas?
Vlado Božić i Ana Čaplar
- 394 Dinara kakvu ne vidamo često
Željko Sporiš
- 396 Tragom starih fotografija na Mirnu goru
Tatjana Gržan
- 398 Ne ostavi trag!
Hrvoje Jenei

Info

- 402 Sveti Ivan Biranj (631 m)
- 404 Velebit u objektivu Mladena Brajše

Rubrike

- 406 **In memoriam:** Dražen Zupanc, Josip Jursić, Velimir Blažević, Anica Krištofek, Sjećanje na Slavka Matića Imotu
- 410 **Speleologija:** 23. Međunarodna škola krša u Postojni i proslava 50 godina Međunarodne speleološke unije

Tema broja

Nove planinarske kuće

Naslovnica

Dinara, krov Hrvatske,
foto: Ferenc Halasz

411 **Planinarski vodiči:**
Vježba prve pomoći
na Ivanščici

412 **Vijesti:**
Spektakularan
pohod na Visočicu,
Izložba o Velebitu
na Učki, Po
planinskim visovima
Makedonije, 2. dani
goranskih planinara
u Skradu, Druženje
uz glazbu i pjesmu
na Belecgradu

415 **Kalendar akcija**

Izgradnja skloništa Ždrilo na Velebitu

Vedran Štimac, Zagreb

Hrvatski planinarski savez potaknuo je 2012. izgradnju planinarskog skloništa na najdužoj dionici Velebitskoga planinarskog puta, onoj od Baških Oštarija do Šugar-ske dulibe. Na tom dijelu trase uzdužnog puta sve donedavno nije postojao odgovarajući planinarski objekt, premda je potreban za sigurnost posjetitelja toga dijela južnog Velebita. Tijekom te godine pribavljene su potrebne suglasnosti za izgradnju montažnog skloništa, odabran je idejni prijedlog poznatoga i provjerenog arhitekta Ivana Juretića, a Izvršni odbor HPS-a prihvatio je ponudu PD-a »Panj« za pomoć u izgradnji i održavanje budućeg skloništa. Izgradnja je uvrštena među petnaest glavnih aktivnosti u povodu obilježavanja 140. obljetnice organiziranja hrvatskog planinarstva.

Prva akcija na terenu poduzeta je 31. kolovoza 2013. Tada je odabrana točna lokacija i utvrđene su dimenzije budućeg skloništa. To je ujedno bio početak, nov izazov i dovoljan motiv zbog kojeg će se i sve daljnje radne akcije još dugo spominjati.

Pola godine poslije članovi PD-a »Panj« pozvani su u Rijeku, u atelje arhitekta Juretića, da pomognu u impregniranju većine iskrojene građe. U Rijeci upoznajemo projekt i svi potvrdno kimamo glavama, premda zapravo nikome (osim g. Juretiću) nije u cijelosti jasno kako će sklonište

izgledati. Dok muški dio ekipe mudro šuti ili kritizira, cure se iskazuju brušenjem i bajcanjem elemenata od kojih će sklonište biti sastavljeno. Budući da je posla bilo preko glave, a vremena malo, dogovoren je još jedan dolazak u Rijeku radi završnog zaštićivanja drvenih elemenata. To je obavljeno 31. svibnja 2014.

Krajem srpnja te godine ponovno smo se uputili na Ždrilo, ovaj put s nešto zahtjevnijim zadacima: raskrčiti teren, pripremiti prostor za cisternu od 1000 litara, koja će biti dijelom uglavljena u stijeni, odrediti položaj vanjskog zahoda i provjeriti konačne dimenzije skloništa. Tada se već moglo naslutiti da izgradnja neće biti jednostavna.

Slijedile su brojne neprilike zbog izrazito lošeg vremena i kišnog ljeta te višekratna odgađanja transporta, raspakiranje građe i njeno ponovno pakiranje za manji helikopter. Naime, prvotno je građa pakirana za helikopter veće nosivosti, koji bi je dostavio na Ždrilo u tri naleta, no u konačnici je to izvedeno manjim helikopterom, u trinaest naleta. Težina paketa nije smjela prelaziti 400 kilograma.

Jedva smo dočekali dan dostave građe na Ždrilo (čitaj: desant, jer upravo je tako i izgledalo). Dana 29. svibnja ove godine krenuli smo iz Zagreba rano ujutro, a na Ždrilo stigli oko 13 sati. Tamo smo zatekli Ivana Juretića kako

Pripremni radovi u Rijeci: lijevo arhitekt i planinar Ivan Juretić u svojoj radionici, desno članovi »Panja« u akciji zaštite drvne građe

Helikopterska doprema građe

radio-vezom s helikopterom koordinira spuštanje i odlaganje građe, a po livadi su već bili razbacani uredno spakirani paketi. Gospodin Matić, vlasnik i pilot helikoptera, zadatak je obavio švicarskom preciznošću. Zbog kratkoće vremena, nismo ga, nažalost, imali prilike upoznati.

Nakon zračne dostave svih paketa i kraćeg odmora prihvaćamo se posla. Prvo je na redu postavljanje metalnog postolja i spremnika za

vodu. Sutradan nam stiže pojačanje: cjelokupno članstvo PD-a »Panja« (malo smo društvo) odazvalo se radnoj akciji. Stiglo je još devetero ljudi, tako da nas je ukupno 23, prava gužva na gradilištu.

U sljedeća četiri dana vrijeme nas je poslužilo i napravili smo odličan dio posla. Svaki član »Panja« pokazao je svoje znanje i poduzetnost u građevinskim radovima, neki su čak »savjetovali«

Podizanje drvene konstrukcije novog skloništa

arhitekta Juretića kako »najbolje« odraditi neki posao. Krajem četvrtog dana sklonište je već poprimalo svoj oblik, grede su bile postavljene, ugrađena su vanjska i unutarnja vrata, prozor i luster. Mi odlazimo u Zagreb, a Ivan Juretić ostaje taj tjedan sam na Ždrilu. Obvezujemo se dolaziti sljedeće vikende na ispomoć, ali došli su samo najtvrdokorniji »panjevi«. Oni su pod budnim okom arhitekta Juretića, a željni rada i radnih uspjeha, uspjeli odraditi golem dio posla: ukopati gromobran, složiti spremnik za vodu, dovršiti vanjski zahod te pokriti krovnište OSB-pločama i valovitim limom. Sklonište još nije potpuno završeno jer treba još kamenom obložiti krov, ali je boravak u njemu već sada vrlo ugodan.

O skloništu

Sklonište je projektirao i izradio arhitekt i planinar Ivan Juretić. Hrvatski planinarski savez, uz izdašnu pomoć Hrvatske gorske službe spašavanja, osigurao je potrebnu građu i njenu dopremu na Ždrilo. Sklonište je od samog početka projektirano tako da se što više prilagodi postojećem prostoru, s minimalnim zahvatima u prirodi i na samoj lokaciji. Opremljeno je cisternom za vodu (kišnicu) od 1000 litara, strujom preko solarnog panela (ugrađena je utičnica za punjenje mobitela i sličnih uređaja), peći, ležajevima za šest osoba i dva pomična stola, sudoperom s protočnom vodom (ugrađena je pumpa i filter za vodu), otiračem za snijeg koji ima odvod vode, krovnim

Graditelji skloništa

Planinarsko sklonište Ždrilo

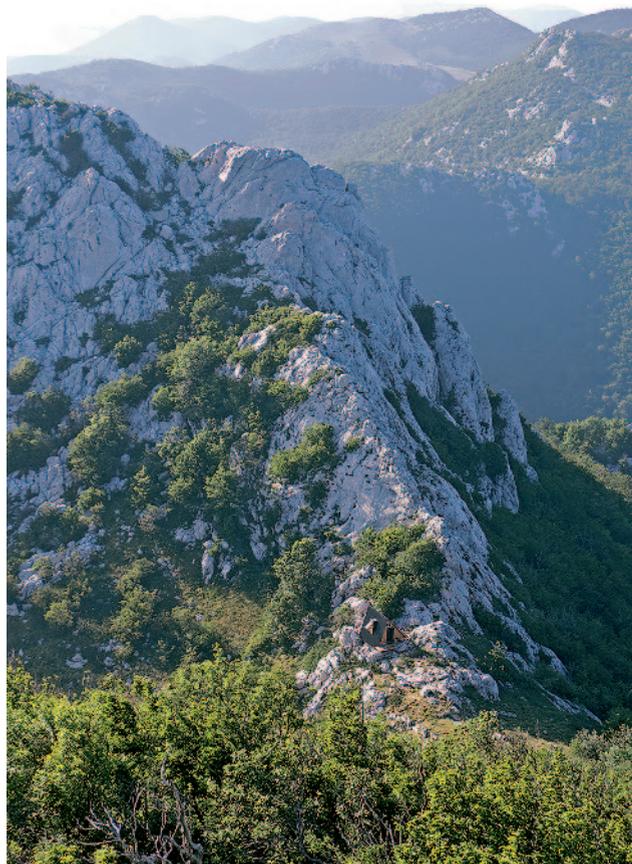
prozorom s integriranom roletom, žicom za sušenje mokre odjeće i posebno dizajniranim lusterom. Ispod ležajeva je prostor za pohranu stvari. Pri projektiranju se vodilo računa o najmanjim, ali bitnim pojedinostima, kakve klasična skloništa u Hrvatskoj nemaju. Sve informacije o stanju u skloništu daje Saša Višnić na tel. 091/2424-241.

Lokacija i pristup

Planinarsko sklonište Ždrilo nalazi se na južnom Velebitu, nedaleko od trase VPP-a, otprilike na pola puta između Baških Oštarija i skloništa Šugarska duliba. Točnije, postavljeno je na sedlu između Ždrilskoga kuka (1165 m) i Vlake (1130 m), na nadmorskoj visini od 1040 m.

Najlakši je pristup, bez većih uspona, starom pješačkom stazom iz sela Konjskog, kojom se do Ždrila stiže za otprilike tri sata hoda. Prva polovica puta bila je dobrim dijelom zarasla, sve do odvojka za Jurkovu dolinu, no put je prokčren i uređen ovoga ljeta.

Drugi je pristup iz Baških Oštarija trasom Velebitskoga planinarskog puta. Markacija počinje u dvorištu hostela Baške Oštarije, prolazi uza skijašku vučnicu, vodi preko velike livade Sladovače te se spaja kroz Jurkovu dolinu s putom Konjsko – Ždrilo. Po dolasku na raskrižje staza kod Piskovite kosice treba skrenuti desno prema

Planinarsko sklonište Ždrilo i velebitske stijene

Unutrašnjost skloništa

Ždrilskom kuku. Nakon desetominutnog uspona izlazi se na sedlo gdje se nalazi sklonište.

Moguć je pristup s ličke strane markiranom stazom iz sela Brušana te s podgorske strane iz Lukova Šugarja preko Šugarске dulibe.

Planinarsko društvo »Panj«

PD »Panj«, osnovan 2001. godine, narastao je od nekoliko entuzijasta na tridesetak članova – poznanika i prijatelja, koji uspješno planinare po Hrvatskoj i Sloveniji.

U početku su to bile godine spontanosti i ležernosti, bez čvrstih društvenih planova, izleta i prostorija, ali su članovi uspješno planinarili i usto održavali stazu broj 54 na Medvednici. Tijekom godina surađivali su s drugim planinarskim društvima i sudjelovali u nekim njihovim akcijama, npr. s PD-om »Kailaš« na uređenju Rossiјеva skloništa 2011. i s HPD-om »Zagreb-Matica« na pošumljavanju Medačkog polja 2012. i 2013.

Kako smo s godinama rasli i razvijali se, tako je rasla i želja za novim znanjima. Stoga 2012. većina članova završava opću planinarsku školu u HPD-u »Kapela«, a troje članova godinu poslije tečaj za vodiče A standarda. Također, od 2012. nismo više »podstanari« raznih pivnica i sumnjivih krčmi, nego se koristimo prostorijama Mjesnog odbora »Eugen Kvaternik« u Zvonimirovoj ulici 68 u Zagrebu. Tamo se nalazimo svaki petak od 20 do 22 sata.

Ovu iznimnu akciju i ispomoć na terenu uspjeli su »preživjeti« svi članovi PD-a »Panj«.

Vedran Štifanić

Noć u Londžici

Crtica u povodu prve obljetnice otvorenja Planinarske kuće »Krndija«

Robert Smolec, Zagreb

Neke su nam planine blizu, a neke daleko, ovisi o tome gdje živimo. To je jednostavno tako. No ima i onih koje nisu »nakraj svijeta«, ali nam zbog raznih razloga izmiču godinama, pa i desetljećima. Sve do lanske jeseni tako mi je izmicala Krndija. No onda se iznenada ukazala prigoda. Bio je to klasičan, munjevit dogovor tipa »Ideš li s nama?« – »Idem.« Razveselio sam se što ću nakon dugih dvanaest godina od svoga jedinoga posjeta toj slavonskoj gori upoznati meni nove predjele te lijepo, opuštajuće i po mnogočemu posebne planine.

Želite li iole bolje upoznati Krndiju i o njoj steći cjelovitiji dojam, ne možete to učiniti za

jedan dan, pogotovo dolazite li iz udaljenijih dijelova Hrvatske. I uz današnju dobru cestovnu povezanost sa sjeverozapadnom Hrvatskom te vašu spremnost na dugo stiskanje volana u rukama, preostat će vam vremena tek da odškrinete vrata te prastare, šumovite gore. Autobusne su linije nezgodne, putovanje vlakom do Orahovice ili Našica traje dugo, vlakova je malo, a udaljenost od najbližih željezničkih stanica do odredišta u planini velika otkad vlakovi više ne prolaze planinom. Sam od sebe nameće se zaključak da su za njeno bolje upoznavanje ključna dobro raspoređena planinarska uporišta. Zato smo sa zadovoljstvom dočekali vijest da su članovi PD-a »Krndija«

Planinarska kuća »Krndija« u Londžici

Blagovaonica i spavaonica

u Našicama, uz pomoć institucija, tvrtki i dobrih ljudi s raznih strana, uspjeli tijekom ljeta 2014. stvoriti u Krndiji još jedno – zapuštenu zgradu nekadašnje željezničke stanice u Londžici preobraziti u ugodnu i prisnu planinarsku kuću.

Igrom slučaja i zahvaljujući poslovičnoj slavonskoj gostoljubivosti, bio sam prvi planinar koji je imao povlasticu prenoćiti u netom otvorenoj planinarskoj kući »Krndija«. Okolnosti su te poznorujanske večeri bile prilično neobične jer smo na vrata domara Miodraga Marinovića pokucali kad se na krndijske šume već spustio mrkli mrak. Premda nemalo iznenađen nenajavljenim posjetom, brzo se snašao pa smo još iste večeri proveli ugodna dva sata stojeći pod zvijezdama ispred planinarske kuće i razgovarajući o svemu i svačemu – kao stari, dobri poznanici. Da nas je tko mogao čuti, teško bi pomislio da smo se tek malo prije upoznali. Moji su dnevni suputnici već putovali prema Zagrebu, a ja sam ostao uživati u privilegiji prvoga spavača i prilici da još jedan dan provedem na Krndiji.

Kad su se otvorila dvokrilna vrata nekadašnje željezničke stanice Londžica na zatvorenoj

pruzi Našice – Pleternica, sada planinarske kuće »Krndija«, zapuhnuo nas je miris svježeg boje, a pred nama se prikazala ugodna unutrašnjost najveće prostorije, koja je uređena kao spavaonica za desetak ljudi, a ujedno i kao soba za dnevni boravak. Po ukusnim zavjesama, stolnjaku i jastucima za sjedenje usklađenima s interijerom odmah sam zaključio da su završni šarm prostoru udahnule ženske ruke. Premda se još nisu očekivali gosti, kuća je bila savršeno uredna i spremna za prihvata iznenađenog došljaka. Na stolu u budućoj kuhinji bila je za svaki slučaj ponuđena domaća rakija kojom se, kako je i red, pri otvorenju nazdravljalo novoj kući.

Noć je bila besprijeekorno tiha. Ni znatijeljna lisica koja je nešto prije ponoći došla do pruge izbliza vidjeti tko se to uselio u postaju, nije se oglašavala. Njene svjetleće oči okrenule su se put šipražja čim se moj obris pojavio u protusvjetlu otvorenih vrata.

Jutro je osvanulo vedro i svježe umiveno. Romantična svjetiljka s limenim, tanjurastim štitnikom, kakvih se neki od nas sjećamo s drvenih stupova nekadašnje ulične rasvjete, još je nostalgijčno blještala na uglu kuće. Izišao sam »dočekati jutarnji vlak« koji se, sudeći po tračnicama zaraslim u korov, već dugo ne pridržava voznog reda. Jedino je miris željezničkih pragova podsjećao na živahnu prošlost pruge kojoj nije bilo suđeno da dočeka obnovu. Ali zato je oživjela stara postaja!

Pročelje kuće uistinu je zanimljivo i slikovito jer u isti mah nalikuje željezničkoj stanici i planinarskom objektu. Tu je sve, baš sve – i natpisna ploča s nazivom negdašnje postaje, i plava ploča HPS-a s nazivom planinarske kuće, crvena kutija i ploča kontrolne točke Slavnskoga planinarskog puta (SPP-a), mramorna spomen-ploča postavljena 2012. kao podsjetnik na to da je upravo ovdje počinjala prva trasa SPP-a – inače prve hrvatske planinarske obilaznice (1957.), spomen-ploča posvećena NOB-u i žuti poštanski sandučić – i sve je to skladno raspoređeno na fasadi.

Domar Miodrag ustao je rano i točno se poput sata – baš kao nekad kad je kao šef te iste željezničke stanice dočekivao i ispraćao vlakove, one s putnicima i one natovarene drvom ili ciglom – pojavio na vratima u dogovoreno vrijeme, nudeći me kavom i lavorom tople vode za umivanje.

Prostranstvo krndijskih šuma

Osjećao sam se počašćenim tom prirodnom i iskrenom domaćinskom gestom. Nakon jutarnje »čašice« razgovora skrbno me otrpatrio do obližnje šume poželjvši mi sretan put i pazeći još neko vrijeme slijedim li markacije. Odmoran i pun lijepih dojmova odmah sam nestao u okrilju prozračnih krndijskih šuma, tiho kao noćasnja lisica, držeći se isprva kružnoga puta kroz slavonske

planine, a s nakanom da lijep jesenski dan iskoristim za obilazak Našičkoga planinarskog puta. Napuštajući planinarsku kuću »Krndija« u mjestu tako simpatičnoga imena – Londžica, poželio sam joj dug vijek i mnogo zadovoljnih posjetitelja, i ne sluteći da ću se u društvu planinarskih prijatelja već iste jeseni vratiti i upotpuniti još svježju sliku novim potezima.

S Našičkoga planinarskog puta

Izletište Paulinovac podno Lončarskog visa

Žene u planinarstvu

Mladen Pisek, Zagreb

U povijesti europskoga i svjetskog planinarstva prepoznajemo i s današnjega gledišta bremenitu temu: žene u planinarstvu. U okviru teme svakako se treba osvrnuti na konzervativne stavove javnosti na prve pohodnice u gorje, rigidne odnose muških planinara prema suplaninarkama, mukotrpnu emancipaciju organiziranoga ženskog planinarstva, nejednakost mjerila teškoća i vrijednosti ženskih uspona itd. Časopisi i knjige bilježe prisutnost žena u gorju već unatrag više od tri stoljeća, pa su se tako npr. već 1786. gospođice Parminter (sestre Jane i Elizabeth te njihova sestrična Mary) popele na Mont Buet (3096 m, u to doba zvan Mont Blanc des Dames), a Henrietta d'Angeville, unatoč oštrim kritikama suvremenika, 1838. na Mont Blanc. Godine 1870. Slovenka Rozalija Škantar bila je s ocem na Triglavu, a 1871. je

Henriette d'Angeville

Planinarke u Alpama u 19. stoljeću

Thyra od Danske u planinarskoj odjeći

Lucy Walker izvela uspon na Matterhorn, a zatim i na Eiger (bio je to četvrti uspon na taj vrh). Isabella Bird penje se 1872. na najveći vulkan na svijetu Mauna Loa (4169 m), a zatim i na Mauna Kea (4205 m) na Havajima, te 1873. na Longs Peak (4346 m) u Rocky Mountains.

I dok je dugo vremena pučanstvo promatralo muške planinare kao »zgbidane« koji zalaze u gorja, na planinarke se sve do druge polovice 20. stoljeća gledalo kao na »žene sumnjiva morala«. Da u tome možda ima i trunke istine, barem prema mjerilima ondašnjega puritanskog čudoređa, vidljivo je i iz dnevnika ilirkinje Dragojle Jarnević u kojem ona opisuje »slobodnije druženje u jelu, piću, pjesmi i poljupcima s mještanima« nakon uspona na samoborski Okić 1843. Zabilježeno je npr. i opće zgražanje Ljubljančana krajem 19. stoljeća zbog »neprimjerenog ponašanja mladih prijateljica slovenskih planinara, tzv. piparja, u pohodima na Alpe«. Ondašnji kršćanski moralni zasadi nisu dopuštali da »žena, majka i kućanica« obilazi gorje radi vlastitoga fizičkog ili estetskog užitka.

Ponešto tolerantnija mjerila javnost je imala prema plemkinjama, pa je npr. u 19. st. grofica Ortenburg ispenjala više od dvjesto vrhova. Alpe su pohodile austrijska carica Elizabeta (1856. stigla je na Grossglockneru do mjesta koje se danas zove

Keiserin Elisabethruhe i gdje je izgrađen Glocknerhaus) i talijanska kraljica Margarita (1893. popela se na Punta Gnifetti – Signalkuppe u masivu Monte Rose u povodu otvorenja planinarske kuće nazvane po njoj, a 1898. sagradila je ljetnikovac u Gressoneyu). Mađarske barunice, sestre Ilona i Rolanda von Eötvös obilazile su Dolomite i 1901. izvele prvenstveni uspon južnom stijenom Tofana di Rozes (3225 m, IV+).

Žene su »uspijevale planinariti u sjeni očeva, braće ili muževa«. Iako na starim fotografijama uz muške planinare vidimo i žene, rijetko se navode njihova imena, no zna se da je npr. 1899. Fanny Bullock Workman sa suprugom ispenjala Koser Gunge (6401 m) u Himalaji. Ona je bila prva žena koja je držala predavanja u Sorboni i bila primljena u Royal Geographical Society. U Hrvatskoj su uz članove HPD-a Milana Lenucija i Franju Markovića, koncem 19. stoljeća bile na Kleku i njihove supruge, a dvadesetih godina 20. stoljeća Marijana Henneberg pohodila je Kamniške Alpe s budućim mužem i budućim predsjednikom PSH-a Branirom Gušićem.

Godine 1906. Christian Mabel (Duff) Rickmers sudjelovala je u muževljevoj ekspediciji na Fanske gore, Hettie (Harriet) Dyhrenfurth stupila je sa suprugom 1930. na Jongsong Peak (7459 m), a Henriette, žena Heinricha Klier, ispenjala je smjer ocjene VI. Bonnie Prudden je na medenom mjesecu 1936. ispenjala Matterhorn, a

Mjesto do kojeg je 1856. doplaninarila austrijska carica Elizabeta

Royal i Liz Robbins na vrhu Muir Walla, poslije prvog solo uspona kroz stijenu El Capitana (SAD) 1968.

Liz i Royal Robbins postali su poznati kao skitalački planinarski par i legende Yosemitea. Sonia Livanos planinarila je sa suprugom Georgesom, a Claude Kogan s mužem pohodila Alpe, Peru (Cordillera Blanca) i Himalaju (1953. prvi uspon na Nun, 7135 m). Ipak, najpoznatiji planinarski bračni par u 20. stoljeću vjerojatno su Miriam O'Brien Underhill i Robert Underhill.

Nerijetko su žene penjački nadmašivale svoje muževe, pa se Barbara Washburn popela 1947. kao prva žena na Mt McKinley. Hermine Tauscher-Geduly napisala je 1901.: »... ljubav spram muža bila mi je poticaj da ga pratim u čudesan svijet Alpa i da budem uza nj ako mu zaprijeti pogibelj.« Maud Walters Wundt kaže: »Nigdje si srca muža i žene nisu tako blizu kao za uzlaza, nigdje ne kucaju toliko jako kao u naručju bajne prirode.«

Mnoge su kulture (npr. budizam, islam) sve do današnjih dana, zbog vjersko-moralnih razloga, branile ženama uspon na svete planine (planina Athos s ortodoksnim kršćanskim manastirima i

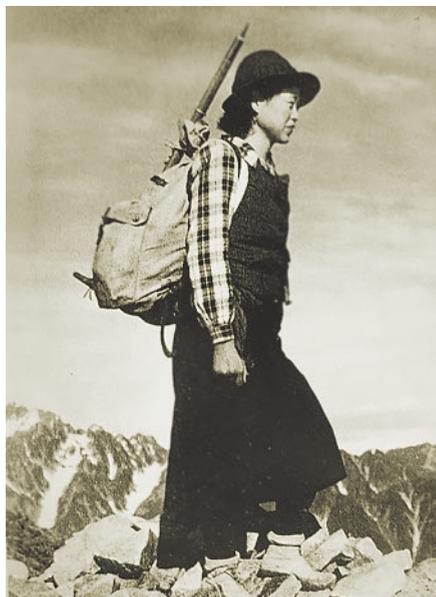
Učenice ženske visoke škole Ochanomizu u pohodu na Fuji, najviši vrh Japana.

danas je zabranjena za žene). Na primjeru Japana lijepo se može vidjeti teško odumiranje tradicije. Godine 1832. penje se na vulkan Fuji 24-godišnja Takayama Tatsu, uz specijalnu dozvolu, odjevena kao muškarac. Državnom su reformom 1872. japanske žene dobile pravo obveznoga osnovnog obrazovanja i slobodu uspona na svete planine. Japanska planinarska organizacija Nihon Haku-butsu Doushikai (Japanski alpinistički klub), osnovana 1905., snažno je promovirala povratak prirodi, pa su tvornice i škole redovito organizirale skupne planinarske izlete. Tako se npr. 1914. skupina djevojaka iz škole Matsumoto popela na Shiroumu u Sjevernom japanskom gorju, a 1919. su učenice ženske visoke škole Ochanomizu stupile na Fuji, najviši vrh Japana.

Emancipaciju žena u japanskom planinarstvu potaknula je Hiratsuka Raicho 1911. parolom: »Ja sam nova žena!... Ja sam novo Sunce!«

Murai Yoneko ispenjala je na očevo poticaj Fuji (1917.), Hodaku (1923.), te 1931. Mae-Hodaka i Oku-Hodaka po snijegu. Ipak je naišla na oštru kritiku društva, pa i alpinista, kada se popela na svetu planinu Tateyama (Mount Tate, 1918.).

Kuroda Hatsuko je 1923. s mužem bila na Amagi, izvela prvi ženski uspon na Ko-Yari i 1931. zimski uspon na Yari-gatake (peti japanski vrh) te napisala knjigu o planinarstvu.

Sakakura Tokiko

Junko Tabei, prva žena na Everestu, 16. 5. 1975.

Sakakura Tokiko, kći lovca, uspjela se na Tani-gawa-Dake zimi, a pohodila je Himalaju i europske Alpe. Po pozivu je postala članica Japanskoga alpinističkog kluba, a 1949. formirala je njegovu prvu žensku sekciju. Imajući drugačiju viziju planinarstva, Sakakura je 1955. osnovala i žensko planinarsko društvo (Edelweiss club). Pisala je vodiče te o povijesti ženskog planinarenja u Japanu, a još se u 85. godini života (1995.) popela na Yari-gatake.

Kako se teško mijenja javno ćudoređe pokazuje nam i primjer triju Japanki koje su 1956. pokušale uspon na svetu planinu Ōmine (Mount Sanjō). Djevojke su naišle na žestok protest mještana pod vodstvom budističkih svećenika. Iako su se pozvale na novi japanski ustav koji im je jamčio potpunu ravnopravnost, fizičkom su silom grubo udaljene sa svete planine (nekoliko studentica uspjelo se popeti na vrh tek 1969.). Zanimljivo, dvadeset godina poslije (16. svibnja 1975.), baš je Japanka Junko Tabei bila prva žena koja je se uspjela na Mount Everest. Ona je bila ujedno i prva žena koja se popela na najviše vrhove svih kontinenata (1992.).

Planinarke su nailazile na mnoge poteškoće prilikom pokušaja uspona na gorja ako nisu bile

Zabrana pristupa ženama na svetu planinu Ōmine

supruge planinara, barem »pratilje« ili dio organizirane skupine. Bilo je slučajeva da im je zabranjen boravak u hotelima zbog bojazni da se bave tzv. »slobodnom profesijom«. Nailazile su i na odbijanje pristupa u planinarske domove, zgražanje mjesnog stanovništva, nemogućnost unajmljivanja vodiča i dobivanja dozvola za uspon, nepriznavanje popusta na željeznici i u planinarskim domovima, teško nalaženje sponzora, osiguravajuće tvrtke nisu ih htjele osiguravati od rizika itd. I gorštaci su sumnjičavo gledali na usamljene planinarke te odbijali kontakt ili pružanje pomoći u nevolji. Planinarke su u svojoj sredini, napose u manjim gradovima, izazivale podsmijeh mještana, teže su nalazile posao i stan i teže se udavale. Nerijetko je ženama bilo teško proživljavati kritike konzervativne javnosti i medija zbog neuspješnih ili pogibeljnih uspona u planine. Početkom 20. stoljeća u američkom tisku nailazimo na ciničnu rečenicu: »Gospoda William Rogers (op. ur.: Linnie Rogers bila je 1895. prva žena koja se uspjela na Devil's Tower, 1558 m) zaboravila je da je penjanje po planinama muški posao, a ženama je dužnost da se brinu o kući i pravilnom odgoju djece.« Sve do druge polovice 20. stoljeća planinarke su teško

širile ideju ženskog planinarstva ili organiziranog pohoda u gorje, nisu imale pristup novinama i javnim tribinama, nego su umjesto njih progovarali muškarci, prezentirajući svoje (kritičko) viđenje uloge žena u planinarstvu (i alpinizmu).

Odnos muških planinara prema ženama u gorju bio je dvojak. Dok su neki pojedinci iznimno cijenili žene – zbog želje da se bave mukotrpnim usponima – »na kolektivnoj su ih razini najčešće svjesno tolerirali, prešutno ignorirali i povijesno zanemarivali« (Angela Kalisch, sociologinja). Smatrajući da je planinarstvo, a napose alpinizam, rezervirano samo za »snažne, hrabre i ustrajne« i te vrline negirali ženama, muškarci su dugo vremena promatrali planinarke samo kao neku iznimku, gotovo kao grešku u postojećem muško-ženskom društvenom poretku. Zato su nevoljko prihvaćali žene na »ozbiljnijim« pohodima u gorje, na ekspedicije ili u udarne timove za osvajanje vrhova.

Žene su dobivale priliku za značajnije uspone tek kada su bile zadovoljene timske ili pojedinačne muške ambicije. Muškarci su rijetko i nesustavno pisali o ženama u planinarstvu, zanemarivali ili umanjivali njihove uspjehe te ih odbijali prihvatiti u nacionalne planinarske ekspedicije. Žensko planinarenje dobilo je nov zamah tek u drugoj polovici 20. stoljeća, kada su se počele organizirati čisto ženske ekspedicije. Tako je npr. 1960. organizirana prva ženska azijska (japanska) ekspedicija na Himalaju, na Deo Tibba (6001 m). Dana 26. srpnja 1960. popelo se 115 planinarki, uglavnom Talijanki, na Monte Rosu (100 donne sul Monte Rosa), kao spomen na pogibiju Claude Kogan i Claudine van der Straten-Ponthoz na Cho Oyu u ženskoj ekspediciji

Poljakinja Wanda Rutkiewicz, prva Europljanka na Everestu i prva žena na vrhu K2

prethodne, 1959. godine. Club Alpino Italiano organizirao je ženski uspon na Mont Blanc koji zbog vremenski neprilika nije uspio, ali su naše alpinistice Đurđa Bujanj, Dina Aringer, Marija Kostanjšek Vrdoljak, Lota Arh-Lipovac, Nadica Mihelčić i Biserka Gradečak drugi dan uspjele u naumu osvajanja Mont Blanca. Poljakinje su 1975. imale ekspediciju na Gasherbrum, a 1978. stigla je na vrh Mount Everesta Wanda Rutkiewicz, kao prva Europljanka. Amerikanke su 1978. bile na Annapurni I (vođa Arlene Blum), a Rutkiewicz je 1986. kao prva žena osvojila K-2.

Značka uspona 100 žena na Mont Blanc 1963.

Međunarodna ženska ekspedicija na Annapurnu 1978.

Hrvatica Ana Mažar i slovenske članice ekspedicije na Pik komunizma (7945 m) 1982.

Konzervativni su planinari stalno ukazivali na »neumjesno« ponašanje žena u planinama. Tako je npr. državni povjerenik 1838. čestitao Henrietti d'Angeville na osvajanju Mont Blanca dvosmislenim riječima: »...ali mora se priznati da Mont Blanc neće više biti isti pošto ga je osvojila žena.« Glasilo »Der Pilatus« (podružnice CAS/SAC-a Pilatus iz Luzerna) 1918. posprdno opisuje skupinu mladića i djevojaka bez roditelja u gorju, prigovarajući im zbog »slobodnijeg ponašanja«. Župnik i planinarski vodič Louis Spiro u časopisu »Alpina« (CAS/SAC) 1919., iako pozdravlja mogućnost da žene planinare, primjećuje da one ipak predstavljaju rizik za planinarske vodiče, unoseći natjecateljski element u planinarstvo. Time je aludirao na ondašnji sukob između Fanny Bullock-Workman i Annie Peck o postignutoj visini, misleći da planinarenje takvim nadmetanjem gubi plemenitost. »Deutsche Alpenzeitung« iz Münchena 1911. kritizira dvije planinarke koje su oprale noge na pojilu za stoku pa su seljaci morali ispustiti vodu u vrijeme kad je vladala velika suša. Časopis CAS/SAC-a »L'Écho des Alpes« dvadesetih godina 20. stoljeća naglašava potrebu poštivanja osjećaja gorštaka. Opisujući skupinu planinki koje su nosile haljine preko muških hlača, tanke bluze s dubokim izrezom te pokazivale »prekomjernu« površinu osunčane kože, autor kaže: »Svatko, čak i stranci, gledali su sa žaljenjem i odvratnošću te halje. Čak se i u vlakovima tako odijevaju! Gdje je tu ženstvenost? Planine su mjesto stvarne slobode,

ali ne za sve!«. »Allgemeine Bergsteiger-Zeitung« još je 1926. pisao o mogućim novčanim kaznama u nekim alpskim selima za planinarke u hlačama. O mnogim primjedbama muških planinara možemo čitati u biografiji pionirke američkog planinarstva Ruth Dyar Mendenhall tridesetih godina 20. stoljeća, kada su žene bile isključene iz svih muških ekspedicija.

Planinari su dosta rano pokušavali bit planinarstva povezati s tzv. muško-ženskim principom, ljubavlju i erotikom. Henry Hoek je pisao: »Sva stremljenja u daljinu i sva putovanja u tuđinu neutješna su težnja za ženom« (»Wege und Weggenossen«, 1919.). Naravno da tu nije samo riječ o goloj seksualnosti, požudi ili činu, nego o komparativnom duševnom stanju planinara koji u gorju doživljava izuzetno snažne osjećaje. Iako Hoek kaže da bi »manje putovao kad bi više ljubio«, drugi naglašavaju da »planinarenje potiskuje erotične osjećaje, pa na mjesto spolnog nagona dolazi težnja za ljepotom i duševnom slobodom.« »Planinarstvo je za svakoga, bio toga svjestan ili ne, odvratanje od spolnosti i želja za herojskim dostignućem« (Josip Tomižšek). Zato se pojmovi eros i ljubav kod planinara zamjenjuju »težnjom prema Najvišem, kojeg želi dotaknuti duša, stremljenjem prema Univerzumu, Prirodi, Bitku«. S druge strane, mnogi planinari odlaze na pohode nerijetko razočarani jer nisu »susreli ženu svog života«, koja bi im potpuno ispunjavala dušu, pa u planini pokušavaju pronaći novu dimenziju svrhe svoga postojanja. No prečesto poznati planinari govore i o neispunjenoj sreći sa ženom, o raspadu svojih brakova, jer su više cijenili čistoću planina od svakodnevne obveze bračnog života (Tomaž Humar).

Lucy Smith i Pauline Ranken 1908. u stijeni

Fanny Bullock 1922. sa svojom planinarskom opremom

Za razliku od muškaraca, koji su mistificirali odnos čovjeka i planine, na njoj nalazili vrhovnu Ideju, stapanje sa Savršenim, Ništavilom itd., žene su uspijevale realnije izraziti svoju želju za bavljenjem planinarenjem. Planinarka Zohule piše: »Da se rije-

Meta Brevoort s vodičima Christianom Almerom i njegovim sinom Ulrichom Almerom te nećakom Williamom Augustusom Coolidgeom 1874.

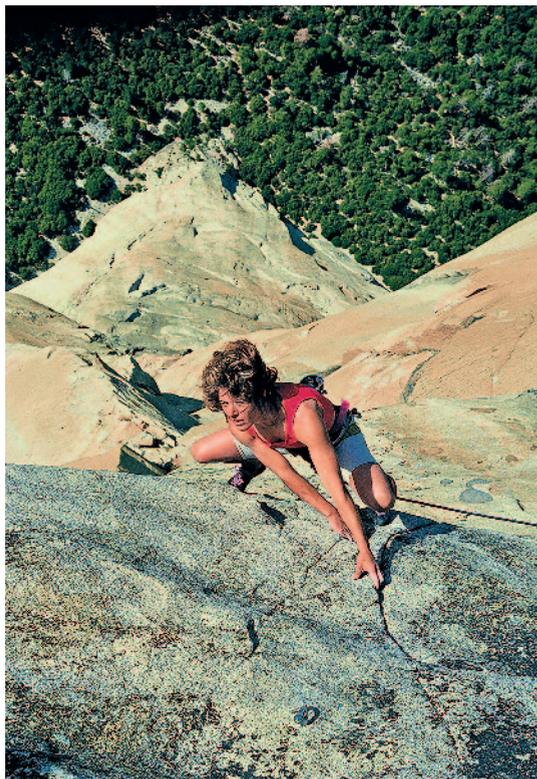
šim dnevnoga i jednostavnoga života... Tko je svoju snagu u prirodi prokušao, taj podnosi laglje i brige i terete dnevnoga života«. Gospođa Maurer Blank kaže: »Mi častimo planinarstvo toga radi, jer nas ono u etičnom pogledu uzdiže nad svagdanji materijalni život. A kad se u taj povraćamo, nosimo u duši idealan biljeg, koji je to jači, što smo ga teže u borbi izvojštili.« Helene Kuntze smatra: »Svaki nam drugi sport podaje užitak, nu ovdje, gdje trebamo svladati veličajnu prirodu, mudru ovu učiteljicu života, treba da saberemo svoju zbilju i snagu, da pohranimo u duši našoj najčistije užitke.« Mabel Rickmers piše: »One duševne vrline za koje se kod našega uzgoja obično slabo mari, razvijaju se u planinarstvu, a to su: opreznost, pitomost duha, strpljivost, samozataja, odlučnost i ustrajnost.« Maud Wundt ohrabruje: »Planinarstvo nas krijepi i jača, ono nam podržava zdravlje, ono nas čini poletnim i zanosnim, ono nam jača naše samopouzdanje, čini nas samostalnim i svojim, ono nas sve više veže o prirodu.« Dada Pirc 1958. primjećuje: »Nedostatak veće fizičke snage naša je velika poteškoća. Vrlo nam je teško održati korak s muškarcima. Ako žena postigne rezultat ravan muškarcu, ona je u to uložila mnogo više od njega... Onaj koji cijeni samo uspjeh, podcjenjuje naše penjanje. Onaj koji voli planinu, taj nas razumije.«

Uspjehe ženskog planinarenja možemo podijeliti na četiri razdoblja. U prvom je npr. Anna d'Hemel udana Pfyffer von Wyher bila na Pilatusu (1760.), Maria Paradis na Mont Blancu (1808.), Lucy Walker na Matterhornu (1871.). Meta (Margaret Claudia) Brevoort, koja je na zaprepaštenje javnosti prva obukla hlače bez suknje preko njih, bez cepina se uspela na Matterhorn i Eiger, izvela prvi zimski uspon uopće na Jungfrau te se prva s njega skijala. Elizabeth Aubrey Le Blond, popela se na Dent du Géant. Godine 1888. nastupio je prvi ženski par: Katharine Richardson i Mary Paillon na Le Meiji (3984 m). Gertrude Bell oko 1900. niže brojne uspješne uspone. U prvoj polovici 20. stoljeća Eleonore Noll-Hasenclever prihvaća nove ideje i tehnike alpinizma, Aline Margot-Colas obilazi mnoga svjetska gorja i osniva Švicarski ženski alpinistički klub (Le Club Suisse des Femmes Alpinistes – CSFA, 1918.). Mary Varale je ispenjala Crveni greben u Maloj Cimi (1933.), Slovenke Pavla Jesih i Mira Marko Debelak penju niz teških smjerova u Julijskim Alpama

(1920. – 1945.). Fanny Susan Copeland napisala je knjigu »Beautiful mountains: In the Yugoslav Alps« (1931.), a snažna i uporna Claude Kogan dostigla je 1954. na Cho Oyu visinu od 7600 m, što je bio tadašnji ženski visinski rekord.

U drugoj polovici 20. stoljeća na scenu vrhunskog alpinizma stupaju brojne alpinistice: Grete Rieder Grossmann, Louise (Loulou) Boulaz (Grandes Jorasses, Pointe Walker 4208 m), Bianca Di Beaco, Nadja Fajdiga (sjeverna stijena Matterhorna 1963.), Daisy Voog (sjeverna stijena Eiger 1964.), Yvette Attinger-Vaucher, Barbka Lipovšek-Ščetinin (Pik Lenjina 7134 m, 1967.; prva žena koje je ispenjala Mosoraški smjer na Anića kuku 1968.), izvrsna alpinistica Wanda Rutkiewicz (Mount Everest 1978., Nanga Parbat 1985., K-2 1986). Beverly Johnson i Sibylle Hechtel zajedno se penju na El Capitan 1973.

Nov zamah dolazi devedesetih godina 20. stoljeća kada se razvija žensko slobodno i sportsko penjanje, gdje su odlučujuće kratke dionice, brzina i upornost, pa npr. Robyn Erbesfield-Raboutou

Lynn Hill na prvom ženskom usponu smjerom The Nose u stijeni El Capitanu

osvaja 1989. Leeds World Cup i World Cup od 1992. do 1995., a Lynn Hill osvaja UIAA Climbing World Cup 1990. i pet puta Arco Rock Master, a 1992. slobodnim stilom svladava El Capitan. Katie Brown od 1995. do 1999. osvaja niz naslova, a slijede je nove nade Mia Axon, Bobbi Bensman, Stéphanie Bodet, Muriel Sarkany, Sandrine Levet, Olena Ryepko, Angela Eiter, Mina Marković i druge.

Unatoč očiglednim uspjesima, planinarke nisu dobivale javnu potporu nego su slijedile povijesni kontekst borbe za ženska prava. Afirmaciji ženskog planinarstva pridonijeli su i demokratski procesi i pokreti. Tako je npr. u drugoj polovici 19. stoljeća sokolstvo zagovaralo tjelesni razvitak muškaraca i žena vježbanjem, boravkom u prirodi i planinarenjem. I dok je u zapadnoj Europi, osim Francuske, još vladao strogi konzervativizam, u Italiji i Austro-Ugarskoj (Slovenija, Češka, Hrvatska) žene su učlanjivane u planinarska društva. Tako je npr. u Hrvatskom planinarskom društvu 1875. bila članica Josipa Vrbančić. U Velikoj Britaniji, tvrda linija sufražetkinja marševima se, bombama i štrajkovima borila za ravnopravnost spolova. Finska 1906. i Norveška 1913. dale su ženama pravo glasa na izborima, čime se otvorio put njihova ulaska u sve djelatnosti i društvene strukture.

Velike industrijske potrebe Prvoga svjetskog rata uposile su Amerikanke u tvornicama, omogućivši njihovu emancipaciju u vidu izlazaka, sporta, plesa te, nažalost, i pušenja i pića. Posljedica rata bila je i prisilna demokratizacija poraženih sila pa su Njemačka i Austrija 1918. dale ženama pravo glasa. Oktobarska revolucija 1917. u Rusiji donijela je »totalnu ravnopravnost spolova« pa su žene radile i najteže poslove u tvornicama, rudnicima, na naftnim poljima itd. Amerikanke su 19. ustavnim amandmanom 1920. dobile pravo glasa. Talijanski fašizam slavio je »ženu, majku, radnicu«, a njemački nacional-socijalizam koristio je doprinos žena za izgradnju novog arijevskeg društva. Tijekom Drugoga svjetskog rata žene na Zapadu ponovno masovno rade u tvornicama, a na Istoku se ravnopravno bore na bojištima (SSSR, Kina). U socijalizmu su se u propagandne svrhe organizirali ženski planinarski pohodi, npr. »100 žena na Triglav«. Francuska priznaje pravo glasa ženama od 1945., konzervativna Švicarska na nacionalnoj razini tek od 1971., a u potpunosti 1990. I treći val

svjetskog feminizma krajem 20. stoljeća dodatno potiče razvoj ženskog planinarstva.

U Francuskoj je republikanski pokret promicao uključenje žena u tjelesne aktivnosti u prirodi radi zdravlja, obrazovanja i moralnog razvitka. Club Alpin Francais (CAF) od svojeg je osnivanja 1874. prihvaćao planinarke te je krajem 19. stoljeća u svojim redovima imao 10% žena. Na području Austro-Ugarske i Italije mnoga su planinarska društva od svojeg osnivanja prihvaćala planinarke. Na poticaj Arthura Olivera Wheelera i novinark Elizabeth Parker u Kanadi je 1906. formiran Alpine Club of Canada (ACC), otvorenog članstva i za žene. Elizabeth je smatrala da će žene pohodima na gorja stjecati veće samopouzdanje i postupnu ravnopravnost s muškarcima. Neki od utemeljitelja Appalachian Mountain Cluba osnovali su 1902. u New Yorku American Alpine Club (AAC). Među 45 osnivača kluba bile su Annie Smith Peck i Fanny Bullock Workman. Značajnu potporu razvoju američkoga organiziranog ženskog planinarstva dala je Miriam O'Brien, žena Roberta Underhilla. Jedna od danas značajnijih ženskih planinarskih udruga u Sjedinjenim Američkim Državama jest White Mountain Woman's Club, osnovan 1964. Sva ženska planinarska društva prihvaćena su u Opću federaciju ženskih klubova (GFWC), osnovanu 1890.

U Europi je Hugh Munro 1889. osnovao Scottish Mountaineering Club. U početku je klub bio otvoren za žene, no kako nije bilo zainteresiranih kandidatkinja, s vremenom je ženama

Članice Ženskog škotskog alpinističkog kluba 1909.

Značka švicarskog ženskog alpinističkog kluba

obustavljen pristup. Određeni konzervativizam u tom klubu vlada i danas, pa je npr. 2002. od 400 članova bilo samo šest žena. Vidjevši da ih se ne želi prihvatiti u planinarskim društvima, u nekim su zemljama žene odlučile formirati svoja udruženja. Prvi ženski klub bio je Ladies' Alpine Club osnovan u Londonu 1907. Jane Inglis Clark, Lucy Smith i Mabel Jeffrey, frustrirane činjenicom da im je zbog spola zabranjeno učlanjenje u Scottish Mountaineering Club, osnovale su 1908. u Velikoj Britaniji Ladies' Scottish Climbing Club (LSCC) s ciljem okupljanja planinki za ljetne i zimske pohode u okolici Edinburgha i Glasgowa. Planinkarka Emily Pat Kelly, supruga Harryja Millsa Kellyja, osnovala je 1921. u Pen-y-Gwryd hotelu, u Llanberisu u Sjevernom Walesu, Women's Rock Climbing Club (poslije preimenovan u Pinnacle club).

Žene su u organizirano planinarstvo najteže prihvaćene u Švicarskoj. Potpuno muški Club Alpin Suisse (CAS) odbio je 1907. primiti žene u svoje redove. Zato su planinarke 1918. pod vodstvom Aline Margot-Colas osnovale Club Suisse des Femmes Alpinistes (CSFA). Na osnivačkoj skupštini izneseni su ciljevi kluba: ostati neovisan, pružati ženama potporu u planinarenju, podići im moral, razvijati ravnopravnost među spolovima. Klub je 1920. započeo izdavati časopis »Nos Montagnes«. Muški Club Alpin Suisse tek je 1978. odlučio da u svoje redove primi prve žene, a 1980. je pristao prihvatiti Club Suisse de Femmes Alpinistes u nacionalnu asocijaciju. Danas su ženske planinarske udruge prihvaćene u UIAA, sudjeluju u svjetskim prvenstvima i kupovima sportskog penjanja, a od 1968. svake godine se u drugoj državi organizira Rendez-vous Hautes Montagnes – Međunarodni susret alpinistkinja.

Žene u hrvatskom planinarstvu

prof. dr. Željko Poljak, Zagreb

U ovom broju »Hrvatskog planinara« tiskan je povijesni prikaz Mladena Piseka »Žene u planinarstvu«, u kojem nije obrađeno »žensko« planinarstvo u Hrvatskoj, pa eto male dopune. Prvo, valja razlikovati planinarstvo, zapravo izletništvo, od alpinizma, u kojem su žene svuda znatno kasnile. Iz naših starih planinarskih putopisa doznajemo da su žene otpočetak sudjelovale na planinarskim izletima, npr. na Sljeme iznad Zagreba. Istina, one u 19. stoljeću nisu bile članice Hrvatskoga planinarskog društva jer je tada vrijedilo nepisano pravilo da upisom muža članovi njegove obitelji mogu sudjelovati na društvenim izletima. U članskom popisu objavljenom u Spomenici HPD-a iz 1884. nalazimo da su u prvih deset godina kao članice upisane samo dvije žene: Josipa Vrbanić upisala se odmah nakon osnivanja HPD-a, a sljedeća je bila Ivana barunica Vraniczany-Dobrinović, koja se učlanila tek 1882.

Sve do Prvoga svjetskog rata obični su planinarski izleti od žena iziskivali mnogo veći napor nego od muškaraca jer su u skladu s tadašnjom modom, zapravo, malograđanskim moralom,

Zagrebačke planinarke na Sljemeni krajem 19. stoljeća (detalj slike iz Spomenice HPD-a 1884.)

Vraniczany-Dobrinović barunica
Ivana 1882.
Vrbanić Josipa 1875.
Vrbanić Mio 1882.
Vukotinović pl. Ljudevit 1874.
Vuščić pl. Šandor, dr. 1880.

Prve dvije članice HPD-a
(iz Spomenice HPD-a 1884.)

haljine morale biti duge do poda. Planinarke u dugim haljinama vidimo i na slici prve planinarske kuće u Hrvatskoj, iz spomenute HPD-ove spomenice, koja nam danas lako može dočarati kakav su napor žene morale podnijeti da bi stigle na Sljeme. Zbog toga je tada za žene svaki sport bio mukotrgan i zapravo se treba čuditi snazi njihove volje da svladavaju takve napore u doba kad se nije smjelo ni pomisliti na planinarke i sportašice u hlačama. Prve žene u hlačama pojavile su se, na primjer u Zagrebu, tek poslije Prvoga svjetskog rata i u početku izazivale javnu osudu zbog »nemoralna ponašanja«. Zanimljiva iznimka bila je ilirkinja i avanturistkinja Dragojla Jarnević, koja se davne 1834. domislila kako se uspeti kroza stijenu Okića u dugoj haljini. Kako je sama zabilježila u svom »Dnevniku«, podigla je rubove haljine i zatakla ih za pojas, pri čemu je nije smetalo što ju je pratio neki vojnik koga je zamolila za pratnju jer tada ženi nije dolikovalo da putuje sama.

Objektivno, ženama je omogućen alpinizam tek kada su izborile pravo da obuku hlače, a to je u našim krajevima bilo otprilike sredinom prošlog stoljeća. Kada sam 1954. u sandžačkom gradiću Pljevljima osnovao u PD-u »Ljubišnja« alpinistički odsjek i ishodio hodžino odobrenje da upotrebu užeta smijemo vježbati na minaretu tamošnje džamije, nekoliko je članica u hlačama izazvalo javnu sablazan. Uzalud je bilo uvjeravanje da je to pristojnije nego da se penju u haljinama. Senzaciju je izazvala članica muslimanka koja je u dimijama uspjela izvesti apsajl (uz cijenu da su se poderale!).

Prvi penjački podvig u povijesti hrvatskog planinarstva izvela je 1843. Dragojla Jarnević

Prva naša žena koja je zabilježila uspone u alpskim stijenama (npr. kroza Sjevernu triglavsku stijenu) bila je Zagrepčanka Marijana Heneberg (1901–1987) koja je sa svojim budućim suprugom Branimirom Gušićem počela pohađati slovenske Alpe. Vrijedi zabilježiti da je 1922. prevela na hrvatski Badjurin vodič »Na Triglav«. Ne zna se pouzdano je li bilo žena u prvom alpinističkom odsjeku koji je 1935. osnovan u HPD-u, ali nije trebalo dugo čekati da se i žene pridruže alpinistima. Godine 1938. uspjela se na Mont Blanc Zagrepčanka Fricika Frölich, a sljedeće godine i Nada Krnjević. Pouzdano se zna da su žene postale članice tek u AO-u koji je 1946. osnovan u zagrebačkom »Dinamu«. Zabilježeno je da je članica tog AO-a Josipa Ferencina bila prva žena koja je uspješno završila alpinističku školu. No svojevremeno »prodor« žena u alpinizam dogodio se tek na alpinističkom pohodu zagrebačkih alpinista 1948. na Čvrstnicu, u kojem su sudjelovale Lota Arh, Jelena Špiler, Anđela Bedeniković i Vilma Čač.

Prva žena koja je u Hrvatskoj školovanjem stekla naziv alpinistkinje bila je 1956. Dada

Dada Pirc prva je u Hrvatskoj stekla naziv alpinistkinje

Uspon 100 žena na vrh Kleka 1983.

(Dragotina) Pirc (1922–1978), koja je bila i pročelnica AO-a Zagreb. Na glasovitom pohodu Cluba Alpino Italiano »100 donne sul Monte Bianco« 1963. uspješno su sudjelovale hrvatske alpinistkinje Đurđa Bubanj, Dina Aringer, Marija Kostanjšek Vrdoljak, Lota Arh-Lipovac, Nada Mihelčić i Biserka Gradečak. Zagrebačka alpinistkinja Đurđa Sučević postala je poznata po apsajlu s peterokatnice na Cvjetnom trgu u Zagrebu. Penjala je prvenstvene smjerove u ženskim navezima, a zbog, navodno, opasnih solo uspona bez osiguranja bila je isključena iz svoga alpinističkog odsjeka. Svoj 70. rođendan (!) proslavila je 2002. usponom kroza Sjevernu triglavsku stijenu. Osobito je zanimljiva zadarska alpinistkinja Barbara Lapena Brakus, vjerojatno hrvatska prvakinja po broju uspona na vrhove svijeta. U početku se usponima bavila amaterski, a zatim je u inozemstvu osnovala tvrtku za uspone u svjetska velegorja, koje je uglavnom vodila sama ili sa svojim suprugom Bogdanom Brakusom, također Zadranimom. Splicanka Ana Mažar svojim je usponom na Pik komunizma u Pamiru (7495 m) četvrt stoljeća držala hrvatski ženski visinski rekord.

Mogli bismo ovako u nedogled nizati brojne uspone naših alpinistkinja na svim kontinentima. Završit ćemo dvjema uspješnim ženskim alpinističkim ekspedicijama u Himalaju. Prva je bila na

osamtisućnjak Cho Oyu 2007. godine, a druga još uspješnija na Everest 2009., kada su se na vrh uspele čak četiri njene članice, čime je hrvatski ženski alpinizam čak nadmašio muški. Dodajmo, naposljetku, da su upravo žene danas na čelu dviju penjačkih komisija u HPS-u: Anamarija Marović iz Splita na čelu Komisije za sportsko penjanje, a Mia Vrbanac Užarević na čelu Komisije za alpinizam.

Neka ova mala kronika hrvatskoga ženskog alpinizma bude poticaj da se temeljito obradi i ovo slabo istraženo poglavlje u povijesti hrvatskog planinarstva.

Sestre Darija i Iris Bostjančić na vrhu Mt Everesta 2009.

Jugoistočni dio Velebita - Crnopac ili Srnopas?

Vlado Božić i Ana Čaplar, Zagreb

Dio jugoistočnog Velebita koji zovemo Crnopac danas je najzanimljivije speleološko područje u Hrvatskoj. Ondje je posljednjih godina otkriveno mnogo špilja i jama, među kojima i najdulji danas poznati jamski sustav u Hrvatskoj Kita Gaćešina – Draženova puhaljka, dulji od 30 km. Mnogi možda ne znaju da je taj zanimljivi, krševiti dio Velebita tijekom povijesti mijenjao svoj naziv.

Istraživanje njegova imena potaknuo je još 2004. Darko Žubrinić, planinar i čitatelj »Hrvatskog planinara«. On je u knjizi Dragutina Hirca »Gorski kotar« pročitao naziv **Srnopas** pa je zamolio urednika našeg časopisa Alana Čaplara da pokuša razjasniti zašto je Hirc tako pisao i time nas potaknuo da istražimo podrijetlo imena Crnopac, ali i da potražimo odgovor na pitanje zašto se nekoliko desetljeća za to područje rabio naziv **Srnopas**.

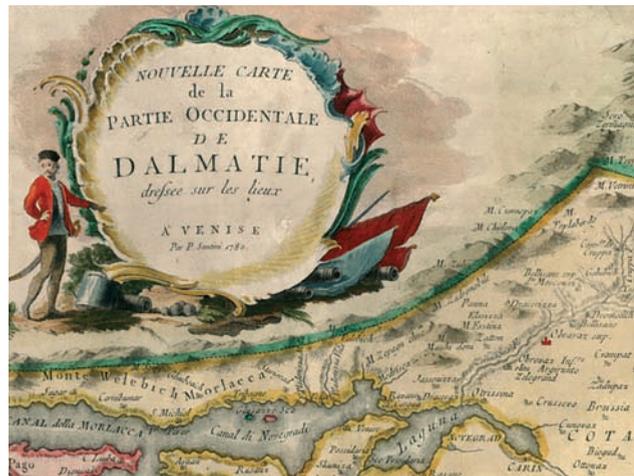
Morali smo, naravno, najprije prolizati staru literaturu o tom dijelu Velebita i potražiti zemljovide koji prikazuju to područje. Pregledavajući »Hrvatski planinar«, našli smo članak Josipa Poljaka iz 1925. (br. 10, str. 174), koji je također želio saznati odakle naziv **Crnopac** jer je i on u tekstovima Dragutina Hirca našao naziv **Srnopas**. Služeći se njegovim natuknicama, počeli smo u knjižnicama, arhivima i na internetu tražiti spomenute tekstove i natpise na zemljovidima jugoistočnog dijela Velebita.

Iz dostupne literature zaključili smo da najstarije spominjanje toga dijela jugoistočnog Velebita datira s kraja 18. stoljeća. Na zemljovidu »Nouvelle carte de la Partie Occidentale de DALMATIE dressé sur les lieux« venecijanskog kartografa P. Santinija, načinjenom 1780., na području gdje je prikazan jugoistočni dio Velebita piše **M. Czernopaz**. Devet godina poslije, 1789., objavljeno je i izdanje Santinijeve karte na njemačkom jeziku, na kojem je brdo kod Gračaca označeno imenom **Bg. Tschernopatz**. Vrijedi spomenuti da je upravo

taj dio Velebita bio područje razgraničenja između Habsburške Monarhije i Dalmacije, koja je tada bila pod mletačkom upravom.

Ime jugoistočnog dijela Velebita prvi se put u nekom tekstu spominje 1785. u djelu francuskog istraživača hrvatskih krajeva Balthazara Hacqueta. U svojoj knjizi »Physikalisch – politische Reise...«, u opisu srednjeg i južnog dijela Hrvatske, Hacquet je naveo imena planina, npr. Velebich, Plessivica, Postak itd., ali i **Czernopacz**. Danas nije moguće doznati je li 1781. i 1783., kada je Hacquet putovao ovim krajevima, imena planina zapisao prema kazivanju ljudi koji žive u njihovoj blizini ili se služio imenima iz Santinijeve karte. Na taj dio Hacquetovog teksta osvrnuo se i Dragutin Hirc u svojoj knjizi »Lika i Plitvička jezera« (Zagreb, 1900. i reprint 1996.).

Na austrijskom zemljovidu »Josephinische Landesaufnahme« (»Jozefinska izmjera«), koji je nastajao između 1763. i 1787., označeni su vrhovi **Mali Czernopacz** i **Veliki Czernopacz**. Naziv **Czernopacz** koristio je i mađarski botaničar Pál Kitaibel u djelu »Descriptiones et icones planta-

Isječak zemljovida venecijanskog kartografa Pietra Santinija iz 1780. na kojem je prikazan Czernopaz

Vidik s vršnog dijela Crnopca prema Gračacu

rum rariorum Hungariae« (Vol. II, str. V), objavljenom u Beču 1805.

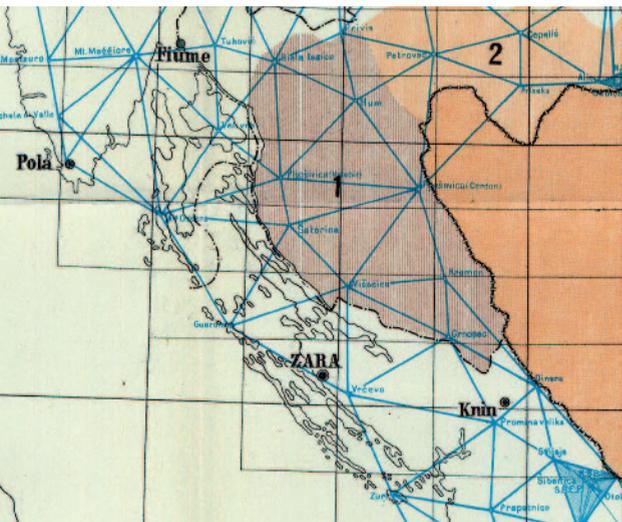
Od početka pa do pretkraj 19. stoljeća na zemljovidima je pisalo slično. Na zemljovidu »Franziseische Landesaufnahme« (1806. – 1863.) i na zemljovidu »Ortkarte von Bosnien« iz 1878. stoji naziv **Cernopac**. Naziv **Crnopac** korišten je na zemljovidima »Franziseischer Kataster (Kroatien) (1818. – 1828.), »Franzisco-Josephinische Landesaufnahme« (1868. – 1887.), izdanje Schlacher, Beč (1875.), a također i na zemljovidu »Freytags Karte der österreichische-ungarischen Küstenländer« (1885. – 1918.).

U prvoj polovici 19. stoljeća o jugoistočnom dijelu Velebita pisao je i učiteljski nadzornik Julije Fras. U knjizi »Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze...« (1835. i 1850.), za jugoistočni dio Velebita napisao je također **Czernopacz**. Zlata Derossi je u prijevodu te knjige (»Topografija karlovačke Vojne krajine«), izdanom 1988. u Gospiću napisala **Crnopas**. Josip Poljak je 1925. naveo da je naziv **Crnopac** našao i u tekstu prof. Matkovića iz 1872. u »Radu akademije«. Iz tih se

tekstova može zaključiti da se naziv **Cernopac** ili **Crnopac** nalazi u literaturi još od konca 18. stoljeća. Zanimljivo, u »Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereines« (Igló, 1884.) javlja se i ime **Črnopac**.

U Hrvatskoj je o nazivu **Srnopas** prvi pisao lički učitelj Ivan Devčić. On je 1896. u listu Vienac (br. 23, na str. 364) u članku pod naslovom »Resnik-planina« napisao: »... Odatle ti se ustavi pogled na velebitskom visu **Srnopas** (1404) i Mali **Srnopas** (1135), (a ne Crnopac, kako je na zemljovidima)«, nažalost bez objašnjenja. Naziv **Srnopas** odmah su prihvatili i drugi naši autori, pozivajući se u svojim radovima na Devčića.

Već dvije godine nakon Devčićevog teksta, prirodoslovac i urednik »Hrvatskog planinara« Dragutin Hirc napisao je u knjizi »Gorski kotar« (1898.), u poglavlju o bjelolistu (runolistu), **Srnopas** (str. 61), a također i u »Šumarskom listu« 1898. (br. 10, str. 394) u članku »Iglasto drveće i grmlje hrvatske flore«. Sljedeće, 1899. godine, u »Hrvatskom planinaru« (br. 4, str. 50) anonimus (vjerojatno Dragutin Hirc) u članku »Kako su

Detalj s triangulacijske karte K. u. K. monarhije (1850. - 1906.), na kojoj je Crnopac označen kao triangulacijska točka za katastarske izmjere

postala planinarska društva«, u nabranju raznih vrhova piše **Srnopas (Czernopacz)**, a Hirc u članku »Izleti hrvatskih planinara« (br. 9. str 141) u znamenite »uzlaze« ubraja i **Srnopas** (1404), uz napomenu: »Neki pišu Crnopac, Črnopac i Črnopac, nu po Ivanu Devčiću, rođenom Ličaninu, ima da se piše 'Srnopas', Ur.«.

U svojoj knjizi »Lika i Plitvička jezera« iz 1900. (reprint 1996.) Hirc ponovno piše **Srnopas** (str. 68), ali opisuje i putovanje francuskog putopisca Balthazara Hacqueta, koji je pisao **Czernopacz**.

Naziv **Srnopas** prihvatio je i botaničar Ljudevit Rossi i 1900. u časopisu »Hrvatski planinar« (br. 1, str. 13) u članku »Uzlaz na Rudiliscac i Ozeblin u Krbavi«, međutim u istom časopisu iste godine (br. 11, str. 182) u članku »Nekoji manje poznati uzlazi u južnoj Hrvatskoj – **Crnopac**« daje i svoj komentar: »Fras bilježi nam g. 1850. za ovaj vrh ime **Czernopacz**; prof. Matković piše u Radu JAZU, knjiga 20, 1872. godine **Crnopac**, kako čitamo i na generalstabskarti, nu ima ih koji pišu **Črnopac** i **Crnopac**. - Ivan Devčić tvrdi u 'Viencu' (1896.), da se ima pisati **Srnopas**. Tko ima pravo? Ne bi li nam g. prof. Franić, tajnik plan. podružnice u Gospiću tu stvar sveo na čisto?«

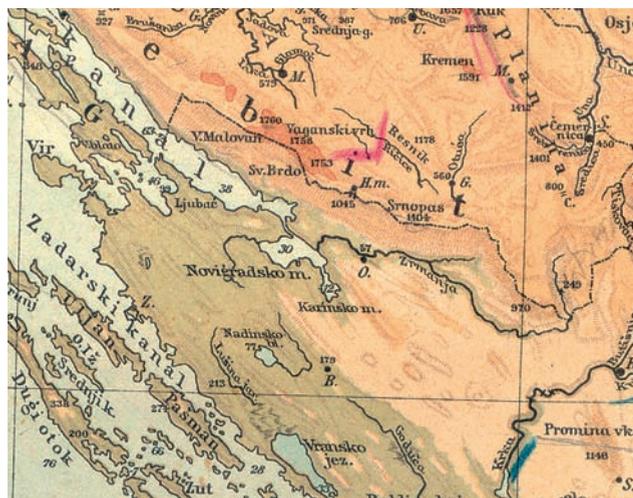
Hirc je u »Hrvatskom planinaru« 1900. (br. 9, str. 160), u rubrici »Raznice«, napisao već nešto drugačije, tj. »**Srnopac** (ne Crnopac, Črnopac ili Crnopac), što se uzdiže 1386 m visoko«.

Hirc je zajedno s Hinkom Hranilovićem 1901. u udžbeniku »Zemljopisni i narodopisni opis kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije« opet upotrijebio naziv **Srnopas**. U članku »Četrnaest dana na Velebitu« Hirc ponovno navodi »**Srnopas** (ne Crnopac)«. Naziv **Srnopas** javlja se i 1902., u djelu »Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Kroatien und Slawonien« (Band 24, str. 376, Beč) u tekstu »Lika und Krbava«, koji su napisali Ernst Kramberger (Dragutin Gorjanović-Kramberger) i Mito Orlić.

U udžbeniku »Zemljopis i statistika Austro-Ugarske monarhije« iz 1905. (str. 26) autor Josip Modestin piše **Srnopas**. Spomenuti Hranilović s Modestinom u Beču 1911. objavljuje »Kozennov Geografički atlas za srednje škole« i na karti upisuje naziv **Srnopas**. I Josip Pasarić je upotrijebio naziv **Srnopas** pišući u »Hrvatskom planinaru« 1912. o Golj Plješivici (br. 10, str. 317).

Naziv **Srnopas** preuzeli su tada i češki kartografi na svojoj karti hrvatskih krajeva koju je izdao Klub českých turistů 1888. – 1919.

No, neki su autori tada počeli zapitkivati odakle naziv **Srnopas**. U Planinarskim vijestima »Planinarskog lista« 1913. (br. 9, str. 286) uredništvo časopisa objavilo je komentar Bogoslava Kosovića, urednika »Šumarskog lista«, u kojem se protivi uporabi naziva **Srnopas**. Uredništvo je napisalo: »Potpisani je dugo živio u Lici, te nije nikada čuo, da bi to brdo nad Gračacem netko drugačije zvao nego **Crnopac**, pa ako to ne zvuči po hrvatski, možebit vuče korijen svoj od staroga

Dio karte Velebita iz 1911. s nazivom Srnopas iz Kozennovog Geografičkog atlasa za srednje škole

heiligt hatte, in St. Peter; erst viel später
 u zwischen dem Srnopas, Goli vrh und Res
 tlich weiter keine zusammenhängenden groß
 ind fahle, reihenweise übereinandergechicht

Riječ Srnopas pisana goticom u članku Krambergera i Orlića »Lika i Krbava«, u knjizi »Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Kroatien und Slawonien« (1902.).

ilirskoga jezika, ili kojega drugoga. Ta bilo je tih naroda dosta, koji su se kroz stoljeća po ovim krajevima potucali i tragove svoje kulture ostavili.

Ljudevit Rossi 1915. u djelu »Floristička istraživanja po jugoistočnoj Hrvatskoj« piše: »Ja sam bio u Gračacu najmanje 30 puta te sam svakom zgodom raspitivao ljude raznih staleža i doba starosti, pak sam svaki puta dobio odgovor **Crnopac**. Neznam kako je pokojni Devčić došao do imena **Srnopas**, kojega tamošnji narod ne poznaje«.

Da bi riješio zagonetku koji je naziv pravi, geolog i planinar Josip Poljak proveo je 1925. istraživanje, ispitujući ljude s ličke i dalmatinske strane planine. Ustanovio je tada da ljudi ne poznaju naziv **Srnopas**, već samo **Crnopac**, ali s različitim naglaskom (u Lici s naglaskom na r, a u Dalmaciji na o). Pisao je o tome u »Hrvatskom planinaru« 1925. (br. 10, str. 174) u članku pod naslovom **Crnopac**. Od tada, tj. od 1925., kada je Josip Poljak zaključio da ljudi poznaju jedino

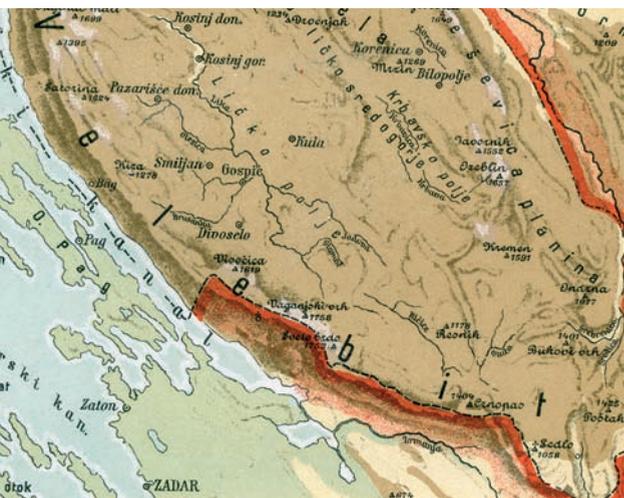
Ime Srnopas na zemljovidu Kluba českých turistů (1888. - 1919.)

naziv Crnopac, u svim daljnjim tekstovima autori pišu **Crnopac**.

Međutim, neki su i dalje razmišljali o tome, npr. poznati gospički planinar Ante Rukavina. U svom članku »Sam na Crnopcu«, objavljenom u »Hrvatskom planinaru« 1977. (br. 5-6, str. 153) piše: »Ljutit sam... na razmatranje o riječi Crnopac. I nije mi se ni jedno objašnjenje činilo ispravno. Ni Crnopac, ni Srnopas, nego **Crnopast**, jer je ovuda uistinu bilo crno napasivati stoku, tu u ovom bezvodnom bespuću, pa mi raspravljali o tome imenu koliko god htjeli«.

No, i naziv **Srnopas** čini se prihvatljivim. Lako je za vjerovati da su livade i proplanci na tom dijelu Velebita bili pasište srnama (planina gdje su srne pasle – srnopas). Kada smo u »Ličkom planinaru« za 2004. (br. 4, str. 15-16) pročitali članak Ane Lemić »Crni velebitski toponimi«, ponadali smo se da ćemo naći i odgovor zašto je Crnopac crn, ali Crnopac u tom članku nije ni spomenut.

»Bubicu u uho« stavio je Ante Vukušić svojim člankom »Jezera« objavljenom 2008. u »Ličkom planinaru« (br. 2, str. 2), u kojem je napisao: »Imena koja ostadoše na kartama toliko su izobličena, što namjerno, što tiskarskom greškom, da domaći ljudi ne znaju o kojim se predjelima radi, za te nazive nisu nikad čuli. Nekad davno karte je crtala Austrougarska, poslije Jugoslavija, namjerno posrbļjavajući nazive«. Napisali smo zato natpis Srnopas ćirilicom: **CPHOIIAC** i zaključili kako je

Dio karte iz 1912. s nazivom Crnopas iz Zemljopisnog atlasa za pučke ili osnovne škole (ur. Franjo Payer i Stjepan Širola)

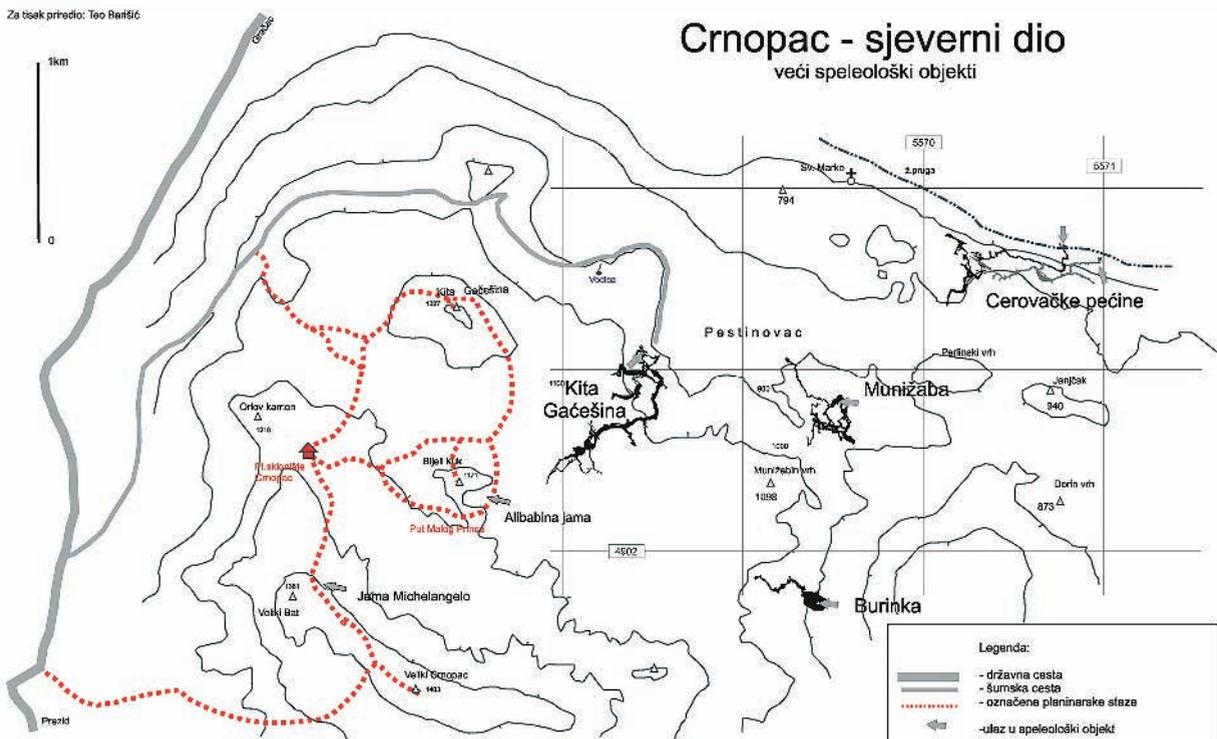
RADOVAN MILČIĆ

Krševito carstvo Crnopca - speleološki eldorado

lako moguće da je netko taj natpis napisao latini-
com kao **CRNOPAC**. Zanimljivo je da se, pogle-
damo li riječ **Srnpas** napisanu goticom, koja se
kao pismo koristila u doba Austro-Ugarske, dolazi
do sličnog zaključka. Naime, pisana na gotici, ta
riječ (**Srnpas**) više nalikuje na **Crnopas**.

Zavrzlamu oko imena **Srnpas** i **Crnopac** pokušao je u novije vrijeme riješiti i Draško Oster-
man iz Zadra. On na web-portalumu panoramio.com
2008. objašnjava da je vojni kartograf Terrain Ober-
leitnant Čokorac 1883. kartirao područje Gračac
- Srb i na karti upisao naziv **Crnopac**, prepisavši
to ime s karte venecijanskoga kartografa P. Santinija
iz 1780. Po Ostermanovu mišljenju, naziv Crno-
pac napisan na Santinijevoj karti trebalo je izgo-
varati kao **Srnpas**. Objašnjenje je objavljeno i u
»Glasniku Hrvatskog uljudbenog pokreta« (br. 8,
od 26. travnja 2008.) pod nazivom »Nije uvijek loše
znati ćirilicu«. Evo tog teksta: »Naime, kod karto-
grafiranja vojne karte 1883. teren Gospić - Lovnac
kartografirao je oberlajtnant Zbožen, a Gračac - Srb
oberlajtnant Čokorac, koji su prepisivali oronime
iz zemljopisne karte nekog od venecijanskih karto-
grafa, koji je ime planine i vrha **Srnpasa**, što ima
značenje mjesta na kojem pasu srne, pisao **Crno-
pac**. Onda je došla Jugoslavija i Vukov pravopis.
Moralo se čitati kako je napisano. U kraljevini Jugo-
slaviji, kao i u bivšoj Jugoslaviji, nije se o tome vodila
briga, nego se pazilo da se čita po Vuku Karadžiću
(čitaj kao piše) i tako je ostao **Crnopac**, sve do dana

Za tisek priredio: Teo Berčić

Veći speleološki objekti i planinarski putovi na području Crnopca

Crno pasje grožđe (*Lonicera nigra*)

Srnopas - livada gdje pasu srne - lovište ispod Kite Gaćešine, pokraj lovačke nadstrešnice Vodice

današnjega. Tako se i Gračačko polje prije zvalo Srnpolje, a kartografirano je kao Crnopolje.

Nije na odmet napomenuti da je bilo pokušaja promjene imena **Crnopac** u **Srnopas** i poslije, u bivšoj državi. O promjeni naziva i visina pojedinih naših planina pisao je Miloš Stepanov sedamdesetih godina 20. stoljeća. Posebno se ističe njegov tekst »Nazivi i visine planina i usamljenih uzvišenja u Jugoslaviji«, pisan ćirilicom. Na str. 122. napisao je: stari naziv »**Црнопац** 1404« (odnosno **Crnopac** 1404), a novi naziv »**Срнопас** 1403« (odnosno **Srnopas** 1403).

Da se i poslije pisalo drugačije nego **Crnopac**, primjer je »Hrvatska enciklopedija« Enciklopedijskog zavoda »Miroslav Krleža« (enciklopedija.hr) gdje piše »**Crnopac (Srnopas** 1402 m)«.

Moguće je također da naziv **Crnopac** potječe od činjenice da to brdo sjeverno od Gračaca zbog tamne šume bukve, hrasta, jele i smreke, »koje su divlje i neprohodne« (Forenbacher, »Velebit i njegov biljni svijet«, 1990.) izgleda crno (tamno).

Nije na odmet, također, razmotriti i mogućnost da je izvor imena toga dijela Velebita **crno pasje** grožđe (»Hrvatske šume«, br. 167., god. XIV, 11/2006), tj. biljka latinskog naziva *Lonicera nigra* (otrovnih crnih bobica). Te biljke na Crnopcu ima mnogo, naročito oko ulaza u jamu Kitu Gaćešinu i uz cestu kojom se prilazi jami. Međutim, u spomenutoj je Forenbacherovoj knjizi »Velebit i njegov biljni svijet« hrvatski naziv za biljku *L. nigra* »crna kozja krv« (str. 625), koji ne asocira

na naziv **Crnopac**. Na južnom obronku Crnopca nalazi se manastir Krupa, osnovan još 1317., što upućuje na zaključak da su svećenici manastira, ali i stanovništvo oko manastira i okolnih naselja, govorili i pisali srpski, jer su bili doseljenici. Oni su sigurno dobro poznavali planinu iznad svojih domova, pa i otrovnu biljku *L. nigra*.

Na kraju, poštujemo li pravilo da je ispravan onaj toponim koji živi u narodu, a prema istraživanju dr. Josipa Poljaka iz 1925. to je Crnopac, danas ćemo prihvatiti taj oronim. Varijante u prošlim stoljećima možda se mogu pripisati različitim pravopisima – počevši od njemačkog i talijanskog pa do tada još nestandardiziranoga hrvatskog, kojima su različiti kartografi bilježili pučke nazive po sluhu, a možda i pjesničkoj mašti koju je razbudio ilirski preporod (Ivan Devčić i njegovi sljedbenici). No sjetimo li se da se ne tako davno, već u vrijeme Petra Zoranića, Velebit zvao Velebić, ne možemo isključiti mogućnost da je narod nekoć Crnopac nazivao Srnpopas, premda za to nemamo sigurna dokaza.

Zasigurno bi se našlo još zanimljivih tekstova o nazivu **Crnopac** i toponimima na južnom Velebitu. O pitanjima kako je nastao i zašto je krajem 19. stoljeća u uporabu ušao naziv **Srnopas**, koji je nakon nekoliko desetljeća potisnut starim nazivom **Crnopac**, možda je najbolje još ne donositi konačne zaključke, no spomenuta literatura i zemljovidi otvaraju prostor i pružaju izazov za daljnja istraživanja.

Dinara kakvu ne viđamo često

Željko Sporiš, Zagreb

Malen, ali uporan crv grižnje savjesti već je neko vrijeme bušio rupe u mom zidu otpora prema Dinari. Taj je zid uglavnom bio izgrađen od nekih loših iskustava kolega planinara koja sam uzeo zdravo za gotovo. Međutim, kad me je taj isti crv podsjetio na mnoge najviše vrhove koje sam obišao u Sloveniji, BiH, Crnoj Gori i drugdje, nisam se više mogao braniti. Sramota je ne pohoditi najviši vrh Hrvatske! Zato smo Dragica i ja okupili dvadesetak planinara, među njima i nekoliko seniora koji su smatrali da im je to možda posljednja prilika da se popnu na Dinaru.

Željeli smo se uspeti u proljeće pa smo odabrali drugi vikend u svibnju, kada smo

očekivali zelenilo i mnoštvo cvijeća. Sad je samo trebalo pronaći dovoljno odvažnog vodiča koji će nas u to doba godine pratiti do vrha. Na moj poziv odmah se odazvao stari pajdaš Donat i društvo je bilo spremno za put.

Po dolasku u Knin subotnje prijepodne iskoristili smo za obilazak tvrđave, a potom i slapa Krčića, koji nas je dočeka u punoj raskoši bučne vodene zavjese, kao Niagara u malom. Potom je u Gugama mjesni majstor Tomo pokrenuo svoj čuveni kombi-prijevoz i uslijedila je zanimljiva vožnja prema planinarskoj kući na Brezovcu. Oba su vozila poskakivala, lupala podvozjem po izbočenom kamenju i uz malo guranja po blatu na nekoj livadi ipak nas sretno dovezla

Pod Badnjem

Kod planinarske kuće Brezovac

do kuće. Nakon kraće okrjepa krećemo prema Badnju, gdje nas dočekuje slika za pamćenje: livade doslovno prekrivene prekrasnim bijelim sunovratima u punom cvatu. Ima tu planinskih jaglaca, divljih orhideja i perunika, a posebno nas je obradovala kockavica, zaštićena i rijetka biljka koju smo prvi put vidjeli uživo. S Badnja nas je ispratila kišica pa smo požurili na Brezovac da se osušimo i pripremimo za sutrašnji uspon na vrh Dinare.

Jutro sviće svježije i maglovito, što je pogodno za uspon. Naš vodič prilagođava tempo najsporijima i ne dopušta da se razdvajamo. Svuda uza stazu ima mnogo cvijeća, a na visini od 1400 metara Zvonimir je zamalo nagazio na smrčka. Kao dugogodišnji gljivar, bio sam iznenađen jer tu gljivu nikad nisam viđao na većim visinama. Vrijeme brzo prolazi i začas smo se našli pred posljednjim strmim klancem podno vrha. Premda smo na tome mjestu očekivali snijeg, ipak nas je iznenadila debljina nanosa kojim je bio prekriven usjek ispod vrha. Kako nismo imali dereze, morali smo napredovati zabijajući vrhove gojzerica u tvrd snijeg, praveći tako male stube.

Nakon toga zanimljivoga klanca staza skreće oštro udesno i za nekoliko minuta stiže do geodetskog stupa na vrhu Hrvatske. Nakon fotografiranja

i utiskivanja najvažnijeg žiga Hrvatske planinarske obilaznice, oštar vjetar i magla potjerali su nas s vrha. Samo stotinjak metara niže, na stazi prema Glavašu, magla se razišla i otvorili su se prekrasni vidici. Lijevo iznad Uništa vidi se Veliki Bat u Bosni, a duboko dolje ispod nas dolina Cetine s peručkom branom. Stojimo na zaostalim nanosima snijega, grije nas proljetno sunce, a ushićenje obuzima dušu. Na silasku se poduže odmaramo na cvjetnoj livadi kod skloništa Martinova košara. Staza dalje silazi ne previše strmim padinama do gradine Glavaša i planinarske kuće u obliku metalnog kontejnera. Pri samom kraju spusta neki mlađi kolege sreću poskoka. Slikaju ga i oprezno kreću dalje.

Tu završava još jedna lijepa priča o planini i ljudima koji je vole. Nama ostaju uspomene kojima ćemo se vraćati još godinama, osobito tada kad noge više ne budu mogle na sva ta divna mjesta. Ostatak će uspomene na sunovrate, kockavice, ljiljane, stijene, snijeg. I ono najvažnije: nitko nam ih ne može uzeti!

Na kraju, hvala Brankici, Donatu i Andreju što su nesebično pomagali kondicijski manje spremnim sudionicima pohoda da ipak ostvare svoj cilj i popnu se na najviši vrh Lijepe Naše. Vidjelo se da su sretni i ponosni što im je to uspjelo.

Tragom starih fotografija na Mirnu goru

U povodu 75. obljetnice uspona članova HPD-ove podružnice »Vinica«

Tatjana Gržan, Duga Resa

U žurban život koji njeguje suvremeno društvo postupno ostavlja tragove na njemu, no s vremena na vrijeme nekolicina entuzijasta izdvoji se iz mase i pokaže svijetu koliko je malo potrebno za obnavljanje starih međunarodnih prijateljstava i vraćanje osmijeha na lica. Ta nekolicina zaljubljenika u tradicionalne vrijednosti sada smo bili mi – članovi HPD-a »Vinica«. Ususret 75. obljetnici uspona dugoreških planinara na Mirnu goru posjetili smo još jednom tu prekrasnu zelenu oazu udaljenu tek šezdesetak kilometara od našega grada. Namjera nam je bila proći stopama jedanaestero članova tadašnjega Hrvatskog planinarskog društva, podružnice »Vinica«.

Kiša, koja se i najokorjelijim optimistima činila kao prijatna ugodnoj nedjeljnoj šetnji, zaobišla je ovaj kraj i sve je išlo »kao po špagi«.

Rano buđenje i brzo spremanje planinarskog ruksaka – moramo stići na vrijeme na mjesto okupljanja kako odmah u startu ne bismo poremetili svoj dnevni raspored, koji uključuje pet sati hoda. Ispred hotela »Duga Resa« okupila su se čak 52 člana Društva, što je oko 40 %

ukupnog članstva. Još pomalo pospani krenuli smo prema graničnom prijelazu Pribanjci/Vinica. Zahvaljujući susretljivosti carinika, ubrzo nastavljamo prema Črnomlju, gdje nas čekaju članovi PD-a »Črnomelj« – i to predsjednik Peter Dichlberger te vodiči Stane Starešinič i Ivan Klobučar.

Zbog zatvorene ceste Črnomelj – Semič moramo ići obilazno preko Gradca, što našu vožnju autobusom produžuje za neznatnih četvrt sata. Vozimo se po sve užoj i užoj cestici. Polazište je skijaški centar Bela, koji nas je već na početku ostavio bez daha, a cjelokupnom dojmu napora nije pridonijela ni magla, koja se lijeno provlačila niza skijaške strmce. Nakon pola sata razvlačenja kroz još rosnu travu krećemo na ugodnu jednosatnu šetnjicu šumom. To je prilika da porazgovaramo sa slovenskim vodičima. Naime, kraj koji danas mnogi spominju u kontekstu prestižnog izletišta i obiteljskog okupljališta nekada je bio dom Kočevara – Nijemaca koji su ovdje živjeli šeststo godina, sve do 1942., kada su zbog niza nesretnih okolnosti morali zauvijek napustiti taj kraj.

Slušajući priču o narodu koji je stoljećima živio na obroncima Mirne gore, nisam se mogla oduprijeti dojmu da su Kočevari danas tek davno proživljena priča, dio crne statistike i podsjetnik na strašnu, razornu moć rata. Narod koji je u 14. stoljeću došao i svojim radom učinio nepregledna šumska prostranstva pogodnima za život postao je preko noći žrtva hirovite politike, a njihova ostavština nestala je između crnogorice koja je uzdignuta pratila njihov uspon i pad. Bilo je dovoljno samo pedeset godina da šuma ponovno prekrije oranice, pašnjake i voćnjake, a kuće i crkve postanu tek mjesta na kojima se mnogi danas prisjećaju nekih davnih, možda čak i boljih vremena.

Sjećanje na izgubljen, ali nikad zaboravljen narod, dovelo nas je do početka uspona na 1048 metara visok vrh. Na polusatni uspon ispraćaju nas zrake sunca. Sunce nas dočekuje i kod doma podno samog vrha Mirne gore. Od doma do vrha desetak je minuta blagog uspona kroz šumu, mimo komunikacijskog tornja. Vrh je šumovit i ne pruža vidike, kao ni dom.

Iznad doma ruševine su crkve sv. Frančiška, čiji toranj danas služi kao vidikovac. Odatle se pruža lijep vidik sjeverno na Žumberak, istočno na Belu krajinu s gradovima Metlikom i Črnomljem, zapadno na Kočevski Rog te južno na Poljansku goru, vrhove Gorskoj kotara i dolinu rijeke Kupe.

U domu, uz ugodno druženje, izvrsnu kuhinju i pivo, predajemo domaćinima fotografiju njihova doma koju su naši članovi snimili davne 1940. godine. Osim toga, bila je to i prilika da razgledamo unutrašnjost već spomenute crkve iznad doma, ali i da čujemo legendu o strašnom zmaju koji je nekada širio strah i trepet tim prostorima. Naime, stari kažu da je u tom gorju u jami živio zmaj sa sedam glava, koji je mještanima nanosio velike štete – čim bi šumske jagode postale sočne i crvene, a polja se zažutjela velikim pšeničnim klasjem, zmaj bi izišao iz špilje i sve uništio. Nije dugo trebalo da se narod obrati sv. Franji Ksaverskom, koji je iznad zmajevljeve špilje sagradio crkvu te time spriječio njegov izlazak i učinio goru *mirnom*, što je poslije postalo i dijelom njena imena.

Oduševljeni pričama koje su nam zaokupljale misli tijekom cijelog izleta, siti i napunjenih baterija, krenuli smo put sela Planine (njem. Stockendorf), gdje smo na njemačkom groblju još jednom osjetili dah starih vremena i odali počast onima koji tamo vječno počivaju.

Makadamskom cestom spustili smo se prema selu Vrčicama, gdje nas je dočekuje autobus, ali i prve kapi kiše – tek toliko da nas pozdrave na kraju naše male pustolovine.

Ne ostavi trag!

Hrvoje Jenei, Zagreb

Planinari mnogo vremena provode u prirodi, uživajući u svemu što ona nudi. Vrijedi podsjetiti na to da su u Hrvatskoj, a i u mnogim drugim zemljama, upravo planinari bili začetnici zaštite prirode i prvi koji su se zalagali za očuvanje prirodnih vrijednosti što su ih upoznali na svojim pohodima u planine. Zaštita prirode u proteklim desetljećima je evoluirala i postigla određene rezultate. Ovdje ćemo progovoriti upravo o jednom suvremenom konceptu zaštite prirode, koji će zasigurno biti zanimljiv planinarima.

Riječ je o programu »Ne ostavi trag!« – »Leave No Trace« (LNT), zaokruženom, sveobuhvatnom konceptu promicanja odgovornoga i etičnog ponašanja tijekom boravka u prirodi i bavljenja aktivnostima na otvorenom. Nastao je krajem 80-ih godina prošlog stoljeća u SAD-u, u okviru službe za upravljanje šumama (USFS), kao interni program neophodan za upravljanje i ograničavanje rastućih negativnih učinaka sve većeg broja posjetitelja u osjetljivim šumskim i planinskim područjima.

Mnogi će se vjerojatno zapitati: Što je to tako posebno u tom programu kad mi to sve ionako znamo? Nije li to neko »američko izmišljanje tople vode i prodavanje magle«? Što to Amerikanci mogu nas naučiti o zaštiti prirode? Sve su to pitanja koja sam dosad čuo u razgovorima o toj temi.

Sadržajna okosnica programa »Ne ostavi trag!« sama po sebi nije ništa novo ni revolucionarno. Čitav koncept počiva na elementarnim zdravorazumskim i civilizacijskim etičkim vrijednostima. Svaki zaljubljenik u prirodu, i onaj koji se takvim smatra, sigurno bi prisegnuo da ih intuitivno i racionalno uvažava i prakticira bez posebnog razmišljanja ili potrebe za edukacijom, ali upravo u tome i jest zamka. Nije dovoljno samo znati i vjerovati, potrebno je promišljati o postupcima i ispravno djelovati. Činiti i ne činiti. Neprestano razvijati svoju svijest i s time u skladu i svoje postupke.

Svi dobro znaju za opasnosti od vatre i ružne »ožiljke« u prirodi koje vatra ostavlja, pri čemu ne mislim samo na velike šumske požare. Čak i jedno crno ognjište s ostacima nagorjelog drva i čadavim kamenjem koje ga okružuje može nepovratno nagrditi idiličnu livadu ili lijepo mjesto u planini. Nažalost, uvijek najljepša mjesta bivaju nagrdena ognjištima jer je prirodno da upravo na njima želimo boraviti, pa to i činimo. Ali zašto ih istodobno želimo i uništiti? Najčešće bez namjere da se učini nešto loše (iako nažalost ima i toga), nego zbog djelovanja bez razmišljanja o ispravnosti naših postupaka i o njihovim neposrednim posljedicama.

Naše ponašanje nije uvijek ogledalo razvijenih etičkih načela, koja uzimamo zdravo za gotovo i ne dovodimo ih u pitanje. Ponekad nešto učinimo zbog prijekne potrebe. Kao kad netko razbije bravu na zaključanom skloništu da bi se sklonio od nenadane oluje, iako to nikada ne bi učinio u drugim okolnostima. Katkad je to zbog vlastitog zadovoljstva, užitka ili komocije, kao kad netko na prekrasnoj livadi, u hladovini usamljenog stabla, zapali vatru da bi ispekao komad špeka i ostavi nakon sebe ružno i nepotrebno zgarište. A katkad je to i zbog neznanja ili niskih pobuda, kao kad netko urezuje tekst u koru drveća ili vrši nuždu u planinski potok. Kada takvi primjeri počnu prevladavati i ostavljati vidljive utjecaje na jako opterećenim područjima, javlja se potreba za aktivnim mjerama

Ognjište na livadi

prevencije i edukacije (npr. masovno kampiranje u Anića luci).

Program LNT nije nastao zbog »šačice« entuzijasta i zaljubljenika koji odlaze u prirodu i tamo provode vrijeme. Potreba se pokazala kada je počeo rasti broj jednokratnih ili povremenih, a nedovoljno informiranih i neosvijestjenih posjetitelja prirode, željnih brzih i kratkih instant uzbuđenja, kao odmaka od urbane svakodnevice. Olakšan pristup udaljenim i izoliranim divljim područjima, dostupnost i pristupačnost kvalitetne opreme te sve lakši pristup informacijama donijeli su krajem 20. stoljeća dramatičan iskorak prema popularizaciji i zastupljenosti različitih oblika aktivnosti u prirodi. Nažalost, taj je napredak bio prebrz da bi bio primjereno popraćen razvojem svijesti, vještina i znanja o odgovornom ponašanju u novom okruženju. Moglo bi se još govoriti o motivima i načinima na koji ljudi danas provode vrijeme u prirodi, što izravno utječe na područja u koja zalaze, ali to je već tema za neki drugi članak.

Primjena

Uspjeh je programa LNT u njegovoj jednostavnosti i primjenjivosti. Poruka LNT-a sažeta je u sedam jednostavnih postulata koji obuhvaćaju sve aspekte prije, tijekom i nakon našeg boravka u prirodi. Postulati su formulirani tako da budu univerzalni i primjenjivi u svim aktivnostima i oblicima boravka u prirodi te u svim područjima i podnebljima.

1. Planiraj i pripremi se
2. Kreći se i boravi na otpornim površinama
3. Zbrini sav otpad ispravno
4. Ostavi kako si zatekao
5. Izbjegavaj paljenje vatre
6. Poštuj divlje životinje
7. Uvažavaj druge posjetitelje

Pristup i ton u kojima su sročena ova načela nisu restriktivni ni ograničavajući, kako je to najčešće slučaj s »pravilima ponašanja« kakva susrećemo u zaštićenim područjima, već upravo suprotno, afirmativni su i edukativni. Na taj se način posjetitelj stavlja u »pozitivan« položaj, kao nekoga tko svojim postupcima aktivno sudjeluje i pridonosi dobiti i očuvanju okruženja u kojem se nalazi. Tako sročeni postulati prestaju biti samo suhoparna hrpa pravila i zabrana kojih se moramo pridržavati da ne bismo snosili posljedice.

Leave No Trace

The seven principles of Leave No Trace in the backcountry

- 1 Plan Ahead and Prepare**
 - Read and become familiar with park regulations regarding backcountry use
 - Prepare for extreme weather, hazards and emergencies
 - Ensure the safety of your group
 - Plan your routes carefully
- 2 Travel & Camp on Durable Surfaces**
 - Use designated paths and campsites only
 - Do not damage vegetation at campsites and along routes or trails
- 3 Dispose of Waste Properly**
 - Minimize waste before your trip
 - Use low pressure whenever possible or in emergencies, use "cat holes" dig 15 to 20 cm deep and 70 m from water, campsites and trails
 - Wash with biodegradable soap and dispose of gray water at least 70 m away from any water body
 - Dispose of waste properly - burn food waste and paper; pack out pants and hat
- 4 Leave What You Find**
 - Leave plants, rocks and cultural artifacts as you found them
 - Treat living plants with respect
 - do not pick plants or strip bark from trees
 - do not hammer nails or carve fire holes
 - Avoid introducing or transporting non-native plants or animals
 - Respect park property
 - Create only virtual gas caches
- 5 Minimize Campfire Impacts**
 - Consider alternatives such as cooking stoves
 - Use only designated firefalls
 - Build a low impact fire of deadfall and felled tree debris
 - Be fire smart; keep fires small and safe
- 6 Respect Wildlife**
 - Enjoy wildlife at a safe distance
 - Never feed or attract wildlife
 - Avoid sensitive habitats/seasons
 - Control your pace to prevent them from disturbing wildlife
- 7 Be Considerate of Others**
 - Leave all areas of the park in a better state than you found them
 - Keep noise levels at a minimum
 - Yield to others on trails

leave no trace CANADA

www.leavenotrace.ca

Promotivni letak »Leave No Trace«

Usporedimo, primjerice, spomenuta načela sa skupom pravila iz nekoliko naših nacionalnih parkova.

Mana je primjera iz naših parkova u tome što im sadržaj, način prikaza i poruke nisu ujednačeni. Povrh toga, gotovo su sve upute iskazane u obliku zabrane, što već u početku ostavlja na posjetitelja negativan dojam (makar podsvjesno). Mnogi se neće potruditi da temeljito prouče zaseban skup zabrana i pravila na svakom novom odredištu na koje dođu. Mnogi nakon nekog vremena neće o tome više ni razmišljati. Nadalje, čak i ovakve skupove pravila (»bolje išta nego ništa«) možemo pronaći sporadično namijenjene nekom ciljanom lokalitetu. A što je sa svim ostalim područjima? Zar ostala područja koja nisu zaštićena kao nacionalni parkovi ili parkovi prirode ne zaslužuju jednako korektan odnos? Zar ne bi bilo izvrsno imati sveobuhvatan koncept koji bi bio podjednako primjenjiv na svakome mjestu – u šumi, u nacionalnom parku, u grad-

skom parku, na uređenom penjalištu ili na plaži – i koji bi se mogao i morao propagirati u svim segmentima društva, a ne samo u ciljanim skupinama. LNT čini upravo to.

Naravno, najlakše ćemo zapamtiti i najradije primijeniti ono što nam je dobro poznato. Načela LNT-a uvijek su i svugdje ista u svojoj formulaciji, a većinom čak i u vizualnom prikazu. Bilo kad i bilo gdje da ih susretnemo, poznajemo njihov sadržaj i poruku proučavanjem i pamćenjem uvijek istih pravila. Ta univerzalnost postulata i njihova široka primjena u istom obliku postupno učvršćuju pozitivan stav o čitavom konceptu i potiču na djelovanje u skladu s porukom. Baš zato što su univerzalno formulirani, još nas više potiču na razmišljanje jer ih uvijek moramo interpretirati u kontekstu specifičnih obilježja područja na kojem se nalazimo i aktivnosti kojom se bavimo. Naravno da »Planiraj i pripremi se« neće zahtijevati iste postupke i odluke pri odlasku u NP »Krka« ili na vrh Dinare. Niti ćemo o četvrtom načelu razmišljati na isti način u kontinentalnoj i u primorskoj Hrvatskoj, zimi i ljeti.

Načela »Ne ostavi trag« nukaju nas da uvijek još bolje upoznamo i spoznamo svoje okruženje i svoju ulogu u njemu, da unaprijedimo svoje vještine i znanje te kritički preispitujemo svoja uvjerenja i postupke. Zbog toga se te poruke dobro prenose, lako pamte i uspješno provode.

Smeće uz planinarski put

Organizacija

Program LNT danas provodi i koordinira organizacija »Leave No Trace Center for Outdoor Ethics« u suradnji s brojnim partnerskim institucijama i tvrtkama te više od 30.000 volontera na svim edukacijskim razinama, koji aktivno promiču spomenuti koncept u praksi. Program je do danas izrastao u vrlo značajan i utjecajan pokret koji se proširio i izvan SAD-a. Države poput Kanade, Irske i Novog Zelanda prepoznale su prednosti i kvalitete programa te ga preuzele i integrirale u vlastite nacionalne strategije za upravljanje zaštićenim područjima. Čak i u komercijalnom sektoru postalo je važno biti dijelom pokreta LNT. Sve značajne kompanije, agencije i institucije (u SAD-u i šezdesetak drugih država) vezane uza sport i rekreaciju u prirodi ističu svoje članstvo i potporu LNT-u. Država potiče pojedine kompanije čiji djelatnici obavljaju poslovne aktivnosti u prirodi i financijski ih stimulira da organiziraju edukaciju o LNT-u za svoje zaposlenike.

Dobro osmišljenim edukacijskim programima i jednostavnim praktičnim savjetima Centar LNT i partneri uspješno šire poruku i podižu svijest u svim, pa tako i najkritičnijim skupinama društva. Razvijene su posebne varijacije koncepta i postulata prilagođene lovcima, ribičima, penjačima, vikendašima, djeci i mladima. Formuliranje i interpretacija postulata postavljaju naglaske na različite pojedinosti, primjerice za jako frekventna rubna područja (tzv. frontcountry; kao što su parkovi, izletišta, prirodne znamenitosti, zaštićena područja) u odnosu na zabačena

i slabo posjećena područja (tzv. backcountry), jer se značajke tih lokaliteta te karakter njihovih posjetitelja i aktivnosti značajno razlikuju.

Centar LNT oformio je strukturirani sustav izobrazbe koji provodi edukacijske aktivnosti i promiče koncept na svim razinama. Taj se sustav oslanja na stvaranje mreže educiranih volontera koja se sama širi aktivnim i samostalnim djelovanjem samih volontera (edukacija edukatora, »train the trainers«). Najviša su razina izobrazbe petodnevni tečajevi za instruktore (master educator), koje provodi isključivo NOLS (National Outdoor Leadership School), operativni partner LNT-ova Centra za obuku. Sljedeća su razina treneri (trainers) čiju obuku u obliku dvodnevni tečajeva provode instruktori. Posljednji su i najzastupljeniji oblik edukacije i širenja poruka LNT-a jednodnevne radionice (Awareness Workshops), koje samostalno provode instruktori i treneri.

Čitav je proces bogato opremljen literaturom i edukacijsko-promotivnim materijalima prilagođenima svim dobnim skupinama i ciljanim popula-

cijama. Instruktorima i trenerima na raspolaganju je opsežna literatura o dokazano uspješnim tehnikama proaktivnog i praktičnog pristupa podučavanju te organizaciji i prilagodbi tečajeva ciljanoj skupini. Tečajevi i radionice LNT-a izrazito su empirijskoga karaktera. Provode se u prirodi, u realnom okruženju, uz demonstracije i izravnu primjenu prenesenog znanja i vještina. Time se na najbolji način potiče razvoj svijesti i spoznaja kod polaznika o važnosti i značenju vlastitih postupaka i njihovih posljedica.

Ipak se čini da i mi, sa svojom 140 godina dugom tradicijom organiziranog planinarstva i drugih aktivnosti u prirodi, imamo što naučiti. Ako već ne o samim temeljnim etičkim načelima i vrijednostima, onda svakako o organiziranju i provedbi dobro osmišljenoga i unificiranog programa koji ima snagu da prodre u širu zajednicu i promijeni način razmišljanja i svijest onih koji na ta načela i vrijednosti ponekad zaborave.

Zapamtite: naš otisak u blatu uvijek može biti manji!

VRH

Sveti Ivan Biranj (631 m)

Biranj je najviši vrh zapadnog dijela Kozjaka. Na njemu je crkvice sv. Ivana koji se slavi kao zaštitnik Kaštel Lukšića. Najviša točka vrha malo je istočnije od kapele, ali na nju nema puta. Na području Malačke i Birnja članovi PK-a Split uredili su splet ekološko-poučno rekreacijskih staza. S vrha se lijepo vide Kaštela i Split, a kao ravna pruga prepoznaje se i pozornost privlači splitska zračna luka.

Koordinate: N 43° 34' 43.9" E 16° 21' 3.6"

Metalni žig ugrađen je dvadesetak metara iza kapele sv. Ivana. Na mjesto gdje se nalazi upućuje natpis »Pečat«

Prilazi: Malačka – Biranj **1.15 h**

Kaštel Stari – ž. st. Kaštel Stari –

Malačka – Biranj **2.45 h**

Pl. kuća Pod Koludrom – Biranj **2 h**

Uspón s prijevoja Malačka na vrh Biranj atraktivna je i jednostavna planinarska šetnja. Do prijevoja Malačka stiže se cestom ili pješačkim putem iz Kaštel Starog. Put prema vrhu počinje kod planinarske kuće Česmina d. od prijevoja. Markacija vodi prateći hrbat u i. smjeru kroz kamenjar i makiju na vršak Birnjac (562 m), a zatim dalje hrptom još 30' na vrh. S vrha markacija se nastavlja prateći stjenoviti hrbat do Grebina, a odatle se spušta desno nizbrdo na uzdužni požarni put na mjestu gdje na njega prilazi i put od kapele sv. Lovre. Požarnim putem se u istočnom smjeru podno stijena može nastaviti do planinarske kuće Pod Koludrom.

Zemljovid: Kozjak – HGSS

KT: Hrvatska pl. obilaznica, Kolijevkom hrvatske državnosti, Pl. put Dalmacija

U svakom broju predstavljamo planinarske kuće, obilaznice, vrhove Hrvatske planinarske obilaznice, zanimljive internetske stranice i poneku zanimljivost iz prošlosti

Velebit u objektivu Mladena Brajše

Prošle je godine u Novalji izdana atraktivna fotomonografija »Priča o kamenu« koja oduševljava serijom majstorskih fotografija otoka Paga i Velebita. Autor joj je liječnik Mladen Brajša. Budući da se radi o uistinu impresivnim snimkama, uz pristanak autora, neke od njih predstavljamo čitateljima »Hrvatskog planinara«.

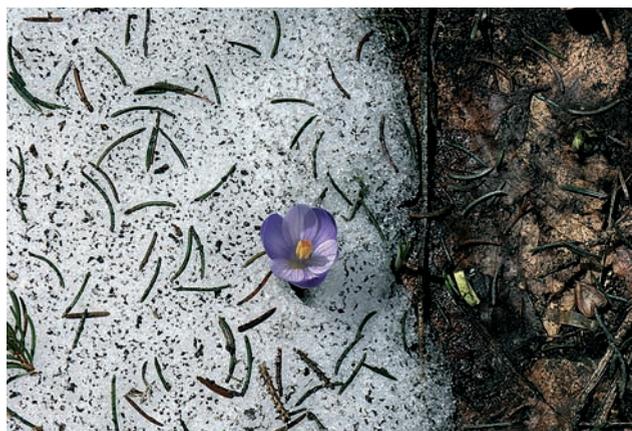
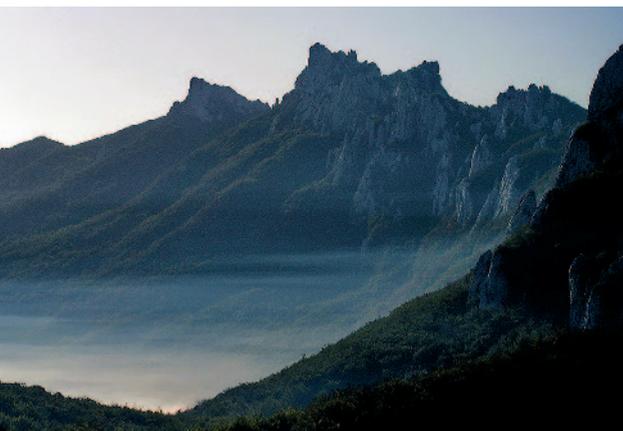
Evo nekoliko riječi o autoru! Mladen Brajša rođen je 1950. u Zagrebu u liječničkoj i glazbenoj obitelji. Usporedno s redovitom školom pohađao je i glazbenu školu, gdje je učio klavir i klarinet. Bavljenje glazbom, u kojoj je osobito volio džez, napustio je 1978. nakon završetka studija medicine, kojoj je potom potpuno posvetio cijeli radni vijek. Godine 1980. završio je poslijediplomski studij iz biologije/biomedicine na PMF-u Zagrebu, zatim 1983. specijalizaciju iz radiologije, a 2005. i subspecijalizaciju iz intervencijske radiologije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na tom je fakultetu 1987. magistrirao te 1990. i doktorirao. Kraj svoje medicinske profesije dočekao je kao voditelj Odsjeka, predstojnik i v. d. predstojnika Kliničkog zavoda za dijagnostičku i intervencijsku radiologiju

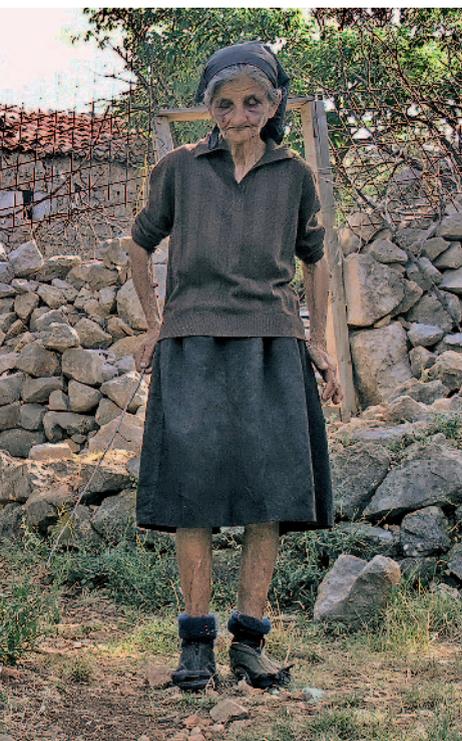
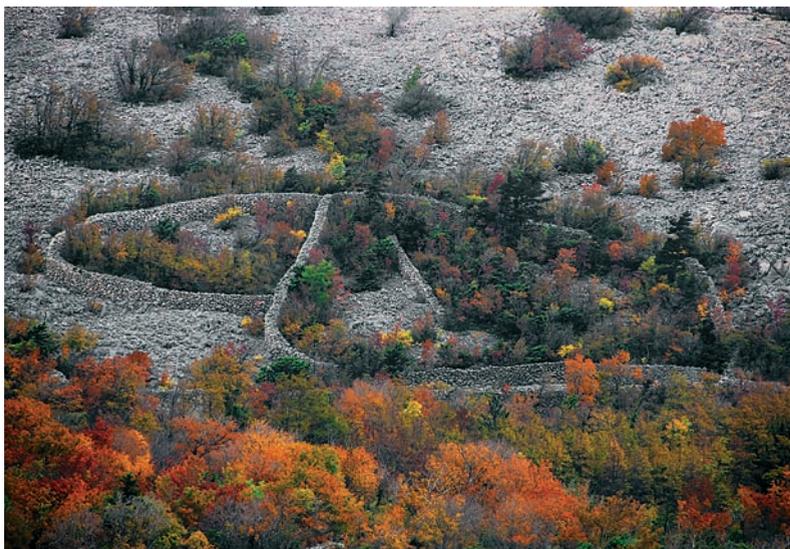
Medicinskog fakulteta u Kliničkoj bolnici Merkur u Zagrebu.

Već prvim odlaskom na Velebit 2000. godine Mladen Brajša počeo se baviti fotografijom, prvo samo za sebe i svoje zadovoljstvo, a to ga novootkriveno područje odmah uvlači duboko u fascinantni svijet beskrajnih mogućnosti. S velebitskih lutanja vraća se obogaćen doživljajima i iskustvima koje dopunjuje pomnim pozadinskim istraživanjem dostupnih materijala i koje u brojnim, zanimljivim i rado posjećenim predavanjima prenosi i drugim zaljubljenicima u planine. Vrlo brzo njegove fotografije počinju pokazivati kvalitetu koju Mladen Brajša sâm nije mogao ni slutiti i nailaze na naklonost i pohvale ne samo prijatelja nego i stručne javnosti te profesionalnih fotografa.

Do danas je Mladen Brajša održao više od osamdeset predavanja u zemlji i inozemstvu, sve mahom o manje poznatim ili pak potpuno nepoznatim dijelovima Velebita i otoka Paga. Sudjelovao je na dvadeset skupnih izložbi fotografija i postavio osam samostalnih.

prof. dr. Željko Poljak

Dražen Zupanc (1934. – 2015.)

Hrvatsko planinarstvo je 2. kolovoza izgubilo jednog od svojih najsvestranijih i najustrajnijih planinara – umro je Dražen Zupanc koji je svojim 65-godišnjim planinarskim članstvom obilježio naše planinarstvo druge polovine dvadesetog stoljeća. Mi, članovi Planinarske družine Sveučilišta u tadašnjem PD-u Zagreb, prihvatili smo ga 1950. još kao srednjoškolca jer je već tada pokazivao vrline kao što su pouzdanost i požrtvovnost, a isto neobičnu upornost i ambicioznost. Nismo požalili jer su ga te osobine resile do kraja planinarskog staža. Osobito mu je na srcu bila Gorska služba spašavanja i bio mi je desna ruka u vrijeme kad sam joj bio pročelnik (1958.) a nezamjenjiv kao pouzdan pisac poglavlja o GSS-u u povijesnim knjigama »Hrvatsko planinarstvo« (1975.) i »Zlatna knjiga hrvatskog planinarstva« (2004.).

Odakle u tog adolescenta tolika sklonost planinarstvu i zarana stečene vrline – pitali smo, ali i ubrzo shvatili. Njegov otac bio je član prvoga vodstva Planinarskog saveza Hrvatske 1948. godine, dakle iskusan planinar. Sigurno su ulogu imali i slovenski geni njegovih roditelja; otac Janko Zupanc bio je rodom iz Žalca kod Celja, a i majka Stanislava rođ. Katić imala je slovenske korijene. Dražen je prema tome bio »hrvatski Slovenac« i kao takvome posvećene su mu još za života pune dvije

stranice u dvojezičnoj knjizi Eduarda Hemara »Slovenski u hrvatskom sportu« (Zagreb, 2014). Poput brojnih drugih Slovenaca koji su za vrijeme Austro-Ugarske stalno migrirali iz Slovenije u Hrvatsku i osobito 1941. godine te se neobično brzo integrirali i nemjerljivo pridonosili hrvatskoj znanosti i kulturi, tako je bilo i sa Zupancima.

Prije uobičajenog curriculum vitae valja istaknuti da je Dražen, unatoč svojoj svestranosti, srcem i dušom bio u prvom redu gorski spašavatelj; bio je preko pola stoljeća član stanice HGSS-a Zagreb i ostao joj vjeran do smrti.

Rodio se 12. veljače 1934. u Zagrebu i nakon završene klasične gimnazije apsolvirao na Pravnom fakultetu i PMF-u, gdje se zaposlio u Fizičko-kemijskom zavodu i ostao mu vjeran do umirovljenja. Iz njegove neobično bogate planinarske biografije ovdje možemo izdvojiti samo najvažnije podatke. Član je Planinarske sekcije FD-a Jedinstvo u Zagrebu od 1946., član PD-a Zagreb od 1948. U njemu je bio član Markacijske sekcije i Alpinističkog odsjeka, a 1949. suosnivač Omladinske sekcije, kojoj je bio i pročelnik. Godine 1952. postaje član PDS-a »Velebit« i 1959. mu je predsjednik. Član je Komisije za alpinizam PSH-a od 1952. i njezin pročelnik 1958. - 1964. Pročelnik je stanice GSS-a 1956. - 1957. Tehnički je referent Komisije za GSS PSH-a od 1958. i njezin pročelnik 1969. - 1979. te predsjednik Koordinacijske komisije za GSS PS Jugoslavije 1979. - 1991. Član je Predsjedništva HPS-a u nekoliko mandata te član Nadzornog odbora. Istaknuo se u donošenju normativnih akata, zatim kao markacist, alpinist, orijentacist, skijaš, vodič, fotograf, instruktor i organizator tečajeva i logora. Bio je član pobjedničkih ekipa na prvim orijentacijskim

Dražen Zupanc 1950. sa studentima medicine Željkom Poljakom i Vladimirom Horvatom

natjecanjima u Hrvatskoj 1952. - 1956. te organizator i traser republičkih natjecanja. Kao pročelnik Komisije za alpinizam od 1958. potiče održavanje alpinističkih tečajeva i logora te osnivanje alpinističkih odsjeka po društvima. Zaslužan je za organiziranje prvoga Prvosvibanjskog alpinističkog skupa u Paklenici 1960. i za osnivanje novih stanica GSS-a (Požega, Mrkopalj, Delnice). Sudjelovao je u organiziranju GSS tečajeva i stručnih sastanaka liječnika GSS-a 1973. u Zagrebu i 1977. u Požegi. Sudionik je u brojnim akcijama spašavanja u Hrvatskoj i inozemstvu (Tatre, Atlas). Glavni je urednik »Zbornika o gorskom spašavanju« (Zagreb, 2011.). Više od četiri desetljeća dežurao je kao spašavatelj na planinarskim, alpinističkim i skijaškim skupovima. Sudjelovao je u gradnji planinarskih kuća i putova. Penjao se po stijenama Paklenice, Kleka, Troglava, Julijskih Alpa, Dolomita, Tatra i drugima. Uza sve to bavio se radioamaterstvom i jedrenjem. Od brojnih priznanja i odlikovanja spomenimo Orden rada sa srebrnim vijencem, Plaketu HPS-a, Zlatnu plaketu SFK-a Hrvatske, Zlatne značke HPS-a i Planinske zveze Slovenije, Plaketu GSS-a...

Na kraju valja istaknuti da Draženov nekrolog nije trebalo popunjavati uobičajenim patetičnim frazama jer bi već za samo nabranje njegove stvarne djelatnosti

Veterani HGSS-a Edvin Rakoš (1924. - 1998.) i Dražen Zupanc

trebalo mnogo više od ovoga prostora. U svome je životu uspio ostvariti gotovo sve što je naumio, dijelom zahvaljujući svojem uglađenom ponašanju, ali i neobičnoj, gotovo tvrdoglavoj upornosti.

U naše doba, kad se u duhu vremena amaterski rad sve manje cijeni, požrtvovnosti i altruizam Dražena Zupanca ostaje svijetao i teško dostižan uzor.

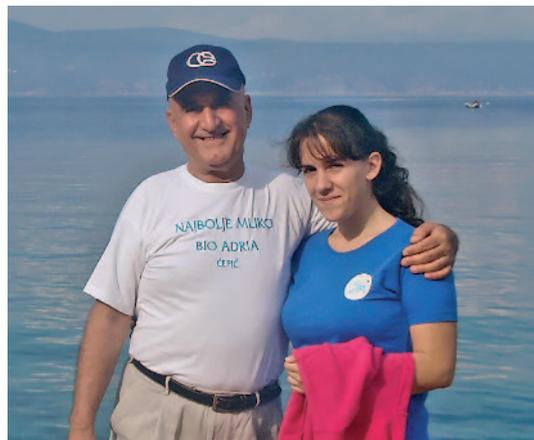
prof. dr. Željko Poljak

Josip Jursić (1947. - 2015.)

U ponedjeljak, 27. srpnja 2015. u jutarnjim satima prestalo je kucati srce riječkoga planinara Josipa Jursića.

Rođen je 1947. u Linardićima na otoku Krku. Godine 1962. dolazi u Rijeku na nastavak školovanja i te godine postaje članom tadašnjeg PD-a »Platak«. Cijeli svoj radni vijek proveo je u Rijekatekstilu na poslovima aranžera i dekoratera. U »Platku« je uz stariju gardu poznatih riječkih planinara stasao u velikog poznavatelja i zaljubljenika u planine, te se tako prometnuo u nezaobilaznu kariku riječkog planinarstva. Bio je školovani ali i rođeni vodič nebrojenim planinarskim izletima po planinama u okolici Rijeke, Hrvatske, bivše države, a okušao se i u planinarskim pohodima po Europi, Africi i Americi. Stekao je veliki ugled u tom svijetu, a time i široki krug prijatelja. Od 1983. obnaša dužnost tajnika PD-a »Platak«, a od 1998. neprekidno je predsjednik PD-a »Platak«. Prije 30 godina Josip Jursić je bio jedan od osnivača sekcije »Seniori Rijeka« koja djeluje pri matičnom Društvu, ali okuplja planinare i iz svih ostalih planinarskih društava Rijeke i okolice.

Brojni su Jursićevi doprinosi riječkom planinarstvu, njegovo pregalaštvo u organiziranju i vođenju izleta i pohoda kojima nema broja, angažman na aktivnostima sekcije planinarskih vodiča, markacista,

Josip Jursić s kćeri Valerijom

na planinarskim objektima, stazama, u raznim vidovima društvenog i humanitarnog rada.

Josip Jursić je tako u riječkom planinarstvu ostavio neizbrisiv trag i zato ga s pravom možemo svrstati u plejadu legendi riječkog planinarstva. Bila nam je čast i veliko zadovoljstvo družiti se i planinariti s njime i zato mu velika hvala.

Damir Pavšić

Velimir Blažević (1956. – 2015.)

U predvečerje 4. lipnja, tijekom uspona i nadomak najvišeg vrha Dinare, iznenada je preminuo dragi prijatelj i planinarski veteran Velimir Blažević.

Ljubav prema planinama obilježila je njegov život. Rođen je 21. veljače 1956. Još kao aktivan član izviđačke organizacije zavolio je šume, šator, logorske vatre i tako pronašao vrijednosti koje je slijedio u daljnjem životu. U toj je organizaciji još prije punoljetnosti, uz brigu za druge, razvio i svoje organizacijske sposobnosti. Njegov prvi uspon na Triglav bio je s izviđačima, a poslije je redovito posjećivao taj vrh i obilježavao godišnjice prvog uspona.

Član PD-a »Željezničar« Zagreb postaje 1977. i od tada sudjeluje na svim izletima tadašnje Omladinske sekcije. Obišao je sve više vrhove bivše države. Često je vodio izlete, a svake je godine organizirao ture po slovenskim Alpama i Velebitu. Svaki izlet, svaka tura,

morala je biti drugačija, morala je imati nešto po čemu će se pamtili. Bio je vođa i prijatelj koji je svojim znanjem i iskustvom svakome rado pomagao. Bivakirani podno planine ili na vrhu, boraviti u skloništu uz toplinu vatre, bilo je ono što je najviše volio. Međutim, njegovo veliko i jako srce prestalo je kucati nadomak cilja – bivakiranja na vrhu Dinare.

Za sobom je ostavio tisuće fotografija cvijeća, stijena, zora i sumraka... trenutaka sreće iskonskog ljubitelja prirode. Često je spominjao kako bi volio biti ptica da poput orla leti iznad planinskih vrhunaca. Planina ga je uzela i odnijela u nebeske visine da nađe svoj mir. U našim životima Vec je ostavio neizbrisiv trag.

Za svoju aktivnost u PD-u »Željezničar« dobio je brončani (1980.) i srebrni znak (1985.) PSH-a. Nositelj je zlatne, srebrne i brončane značke HPO-a te planinar transverzalic. Zlatan Ferenčak i Neva Duić

Anica Krištofek (1962. - 2015.)

Nekrolog planinarki koja je izgubila život u teškoj prometnoj nesreći kod Benkovca 21. srpnja 2015. godine, životni je iskaz o izuzetnoj učiteljici u područnoj školi Skenderovci kod Požege. Anica Krištofek bila je svestrana aktivna članica HPD-a »Sokolovac«, učiteljica, seoski znamen dobre i drage osobe, članice župnog pjevačkog zbora, pokretačice u komunalnim, društvenim i crkvenim aktivnostima, jednostavno stožerne žene u Skenderovcima. Samohrana majka troje djece, požeška planinarka, draga osoba, prijateljica, nenadano je napustila svoje bližnje, svoje Skenderovce, kao i svoje planinarske prijatelje.

Komemorativni skup u Planinarskom klubu požeških planinara, bilo je evociranje uspomena na Anicu,

njezin život i planinarske skitnje. Njezina životna odlika je bila učiteljski poziv, misleno poticanje na bogatiji društveni život, smislenije korištenje slobodnog vremena, iskazivanje ljubavi za bližnje svoje. Danas, relativno malo prosvjetnih radnika, učitelja nosi status društvenih animatora, osobito u planinarskom pokretu, stoga Anici pripada velika planinarska hvala na toj časno obavljanoj učiteljskoj dužnosti. Imala je težak i trnovit životni put i sve je prepreke uspješno savladala. Izričemo u konačnici, ona ipak nije zalud živjela. Požeški planinari nosit će Anicu u svojim srcima. Od pokojne Anice na Mjesnom groblju u Skenderovcima dirljivim riječima su se oprostile župnik Saša Paveljak i njene kolege, odnosno kolegice. dr. Antun Lovrić

Sjećanje na Slavka Matića Imotu (1930. – 2015.)

Kad sam ga prvi put susrela, bila sam mlada djevojka, planinarka početnica, a on je već tada bio planinarska legenda. U autobusu se govorilo da negdje u gradu treba ući još jedan planinar, neki Imota, ali meni početnici nije bilo jasno zašto su stari planinari bili tako uzbuđeni zbog činjenice da mora ući još jedan planinar koji, uostalom, i nije član našeg društva. Pričali su o Imoti kao o planinaru koji će samom svojom prisutnošću izlet učiniti ljepšim i bogatijim. Autobus se zaustavio, a na prednja vrata ušao je visok, naočit muškarac i veselo nam zaželio dobro jutro. Njegova plemenita osobnost čakom je ispunila cijeli autobus, a ja sam naučila da mi planinari samo formalno pripadamo nekom društvu, da planinarska iskaznica bez ljudske i planinarske dimenzije ne vrijedi ništa. Ne sjećam se više koji nam je bio planinarski cilj, ali sjećam se Imote.

Sjećam se da sam sjedila u zavjetrini kapele sv. Jure i sa smiješkom ga promatrala kako dugim, sporim koracima grabi posljednje metre do vrha. Bio je pomalo umoran, puhnuo je i rekao: »Ovaj Sveti Jure kunda ide prednama! Kako mi, tako ion!« S neba su ga cvrkutom pozdravljale žutokljune galice. I danas pamtim žilava i čvrsta muškarca poodmaklih godina kako uporno i dugo, možda zadnji put, svladava biokovski masiv, i sjaja u očima kad je dosegao težak, za mnoge nedostižan cilj.

Zaljubljenik u planine, nikada nije zaboravio kamenu kućicu u kojoj je rođen i odrastao ni Imotsku krajinu čije je ime s ponosom prihvatio. S osobitim nam je žarom prepričavao dječake nestašluke zbog kojih ga je ljutita majka često grdila i kažnjavala, te se prisjećao prvih ljubavi, ljubomora, rastanaka i strogih očeva što su budno pazili na svoje kćeri. Bilo je to drugo vrijeme, trebalo je imati mnogo momačke umještosti da bi se osvojilo i zadržalo djevojačko srce. »Zar je i Imota nekad

Klara Jasna Žagar i Slavko Matić Imota

bio nestašan dječak i zaljubljeni mladić?« mislila sam nepravедno začuđena na čarobnim izvorima Vrlrike uz koje smo kasnih popodneva šetali i slušali kreket žaba i pjesmu slavuja. On je jednostavno, od kad sam ga upoznala, bio samo Imota! Imota koji je sanjao uređenje planinarskog doma u zgradi napuštene škole, a koji je ostao nedovršeni san.

Naš posljednji planinarski susret bio je u Žumberačkom gorju. Vrh Zečak bio je pust i činilo se da sam jedina posjetiteljica. Dok sam se odmarala sjedeći na kamenu, kroz tišinu sam čula poznati glas. »Ne, to nije moguće! Ovdje nema poznatih glasova!« pomislila sam i prevarila se. Iz visoke trave izronio je još viši Imotin lik, a iza njega i unuk Marin s kojim je tako rado planinario. Nasmijali smo se i pozdravili izražavajući oduševljenje slučajnošću koja nas je dovela na isto mjesto, na isti cilj. Odmah je htio podijeliti sa mnom svoj ručak. Da, dobri, stari Imota, uvijek je sve svoje dijelio s drugima. Kao i onda na Kamenim svatima. Uza sve jelo i piće na stolu, još uvijek se bojavao da ne ostanem gladna, a kao pravi kavalir nije dopustio da prijateljica i ja same hodamo planinom pa nas je s prijateljem Đurom otrpao do Glavice. Nakon silnih uvjeravanja da ćemo biti dobro, vratio se kući supruzi koju je silno volio i koja je bila prisutna u svakoj njegovoj priči. Kakva lijepa životna priča!

Danas malo tko zna da mu je ime bilo Slavko Matić. Za planinare je bio jednostavno Imota. Bio je član HPD-a »Zanatlija« iz Zagreba, ali i to je malo tko znao. Nije ni važno. Njegov iskren i iskonski planinarski duh, ljubav prema ljudima i planinama nadilazili su prostorne i vremenske granice. Svi su mu ljudi bili dobri i on je bio dobar prema svakome, čak i kad bi ga slučajno sreo u planini. Bogatstvom svoje duše oplemenio je duše svih nas koji smo ga poznavali. Danas, s tugom u srcu, ali s prelijepim sjećanjima na zajedničke planinarske dane, ponosno mogu reći: »Imota, bila mi je čast i zadovoljstvo planinariti s Vama.«

Klara Jasna Žagar

Članovi HPD-a »Zanatlija« ispred Imotine rodne kuće

23. Međunarodna škola krša u Postojni i proslava 50 godina Međunarodne speleološke unije

Ljudi su špilje posjećivali i istraživali tisućljećima, no organizirana speleološka djelatnost počela se razvijati tek u 19. stoljeću. Povezivanje speleologa na svjetskoj razini započelo je prije točno pedeset godina u Postojni, osnivanjem Međunarodne speleološke unije (Union Internationale de Spéléologie – UIS). Ciljevi te organizacije jesu definiranje standarda speleološke djelatnosti i koordinacija međunarodne speleološke aktivnosti u znanstvenim, tehničkim, kulturnim i gospodarskim okvirima.

Više od 200 speleologa i istraživača krša iz čak 40 zemalja okupilo se od 15. do 20. lipnja u Postojni na 23. Školi krša, koju od 1993. svake godine organizira Institut za istraživanje krša Slovenske akademije znanosti i umjetnosti. Ovogodišnja škola bila je posvećena glavnoj temi istraživanja krša – istraživanju špilja u svijetu. U okviru programa, hrvatski su istraživači, okupljeni u okvirima Komisije za speleologiju HPS-a, održali pozivno predavanje o značajnim speleološkim aktivnostima na Velebitu u posljednjih dvadeset pet godina, kao jednoj od vrućih speleoloških točaka svjetske speleologije (Bakšić i sur.). Uz to je prezentiran niz tema vezanih uz hrvatske špilje, od čega možemo izdvojiti paleoekološke rekonstrukcije iz siga (Surić i sur., Lončarić i sur.), fizikalne i geološke procese u jamama Velebita (Paar i sur.), degradaciju špilja u okolini Ozlja (Paić i sur.), Cerovačke špilje, Olimp i Dunjak (Bočić i sur.), špiljsku faunu (Jelić i sur.) te sudjelovanje na ekspedicijama u svijetu (Garašić).

Održana je i ozbiljna rasprava o budućnosti dinarskoga krša u okvirima UNESCO-a. Na žalost, u proteklom se razdoblju nije uspjelo postići dogovor

Dio sudionika skupa

predstavnik zemalja koje bi bile uključene u serijsku nominaciju dinarskoga krša. Umjesto da se iz postojećih zaštićenih područja izaberu kandidati (kao što je npr. NP Sjeverni Velebit, NP Paklenica i NP Krka u Hrvatskoj), ušlo se u nepotrebne rasprave o upravljanju projektom i troškovima. Stječe se dojam da pojedini predlagачi ne razumiju da je UNESCO brand koji svima koristi, a da je tehničko upravljanje cjelokupnim projektom i njegovo financiranje u drugom planu te da zapravo nije bitno u kojoj se državi vodi. Poznati novozelandski znanstvenik prof. Paul Williams, koji se posebno zalaga za dogovor o nominaciji dinarskoga krša, uz vrlo je iscrpne argumente još jednom apelirao da se nađe dogovor.

Središnja svečanost u povodu 50. obljetnice Međunarodne speleološke unije, u koju su učlanjene 54 države i koja je od 2011. pridružena međunarodnom vijeću za znanost pri UNESCO-u, održana je u Postojnskoj jami. Otvorio ju je predsjednik UIS-a prof. Kyung Sik Woo, koji je istaknuo polustoljetnu ulogu UIS-a u istraživanjima, dokumentiranju, edukaciji, vrednovanju i zaštiti špilja u svijetu.

Aktivan sudionik ovogodišnje svečanosti bio je i naš poznati speleolog Vlado Božić (SO HPD-a »Željezničar«, Komisija za speleologiju HPS-a), koji je bio i sudionik osnivačke skupštine prije pedeset godina. On je tiskanim separatom svojeg članka iz »Hrvatskog planinara« predstavio plodnu suradnju hrvatskih i slovenskih speleologa. Treba napomenuti da je osnivanju UIS-a pridonijela Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (pod tadašnjim nazivom), pa je tim povodom ovogodišnju svečanost pozdravio akademik Mladen Juračić.

Dalibor Paar

Svečanost u Postojnskoj jami

Vježba prve pomoći na Ivanšćici

Dana 28. lipnja održana je na obroncima Ivanšćice vježba iz prve pomoći. Koordinirao ju je vodič instruktor Dubravko Pejnović, a proveli su je članovi HGSS stanice Čakovec, liječnici Ana Ribić i Hrvoje Barić. U vježbi je sudjelovalo 19 vodiča s područja Ivanca, Varaždina, Čakovca, Koprivnice, Križevaca i Bjelovara te jedan član SPV-a Varaždin koji živi u Beču. Vježba se odvijala u dvije skupine, koje su se međusobno izmjenjivale.

Vodiči su vježbali pristup unesrećenome, hitni pregled (ABC), kojem je cilj procjena neposredne opasnosti po život unesrećenoga, oživljavanje kompresijama prsnog koša i upuhivanjem zraka, sprječavanje gušenja pri nesvjestici okretanjem u bočni položaj te održavanje životnih funkcija do dolaska medicinske ekipe (BLS – basic life support).

Druga je skupina uvježbavala saniranje rana i prijeloma kostiju, pomoć u slučaju šoka, alergijskih

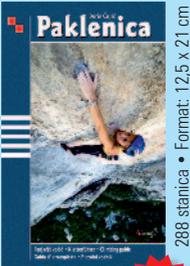

Članovi SPV Varaždin na vježbi prve pomoći

reakcija, pothlađivanja, sunčanice, ugriza zmija, krpelja i kukaca te su prikazana standardna sredstva zbrinjavanja. Dubravko Pejnović

PENJAČKI VODIČI • KARTE • POSTERI

Autor: Boris Čujić

PAKLENICA
Penjački vodič **168 Kn**

Autor: Boris Čujić

CROATIA
Penjački vodič **210 Kn**

NP PAKLENICA - Planinarska karta

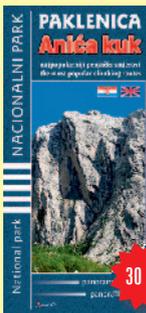

Format: 90 x 70 cm

POSTER

Karta u kartonskom tuljcu. Format: 90 x 70 cm

Format: 60 x 42 cm

PAKLENICA Anića kuk - Panoramska karta
Najpopularniji penjački smjerovi

POSTER u kartonskom tuljcu.

Format: 98 x 68 cm

PAKLENICA Anića kuk POSTER

Format: 68 x 48 cm

Divokoz POSTER

Format: 68 x 48 cm

Astroida
d.o.o.

www.astroida.hr
astroida@astroida.hr

HR • 10000 ZAGREB • Bribirska 37
Tel./Fax: +385 (0)1 3026-910

ŠALJEMO POUZEĆEM!

PRODAJNA MJESTA:
HPS, Iglu šport, Vrhunac, NP Paklenica

Spektakularan pohod na Visočicu

Unatoč najavljenom vrućini, ovogodišnjem tradicionalnom pohodu na Visočicu odazvalo se više od 250 planinara iz 22 planinarska društva. Pohod je započeo opkljanjem na kraju sela Rizvanuše, kod izvora Pizdice, dočekom i prijavljivanjem gostiju te organiziranim pohodom prema Delukinom vrelu, odakle se prijeratnih godina polazilo prema jednom od najljepših vrhova Velebita. To je ujedno bilo i sjećanje na prvi organizirani pohod Gospićana na Velebit 2. i 3. srpnja 1898., kada su zaljubljenici Velebita pod vodstvom prof. Dragutina Franića i nadšumara Milana Drenovca kočijama došli u Divoselo i pošli pješice prema vrhu kako bi uživali u smiraju dana i zalasku sunca, prenočili i ujutro se umivali prvim zrakama sunca s istočnog obzora.

Najnezahvalniji dio pohoda bio je upravo prolazak travnatom ravnicom do Delukinog vrela (oko jedan sat). Slijedi planinarska staza, najprije kroz šumu do ceste, prelazak ceste preko »civi« i »piska« do Jandrine poljane i dalje Kalvarijom i kroz Krivi gaj do buduće planinarske kuće koju vrijedni gospićki planinari grade već više od godinu dana. I ovaj su put dosjetljivi organizatori pred Kalvarijom pripremili više od 150 cigala u posebnim plastičnim vrećicama, koje su nesebični planinari iz cijele Hrvatske prenijeli do kuće. Za lanjskog pohoda pohoditelji su prenosili daske, a skupina domaćih planinara betonirala je deku u donjem dijelu kuće.

Tri i pol sata trebalo je planinarima od polazišta u Rizvanuši do kuće na Visočici. Tamo su imali pol sata vremena za zasluženi odmor i okrjepu, a potom još pola sata uspona na vrh. Na vrhu su se već smjestili dosjetljivi planinari iz Drniša i improvizirali suncobran. Zanimljivo je da je gotovo cijela organizirana skupina pristizala ujednačeno unatoč paklenoj vrućini i prilično strmoj stazi. Čak su trojica biciklista iz Gračaca cijelu stazu prošli svojim biciklima.

Dio sudionika pohoda na vrhu Visočice

Druženje i uživanje u prekrasnim vidicima na ličku i primorsku stranu, kao i na lanac velebitskih vrhova do Svetog brda na južnom i Velikog Rajinca na sjevernom dijelu Velebita, trajalo je više od jednog sata. Uslijedio je najsladji dio: okrjepa na vrhu i fotografiranje. O povijesti pohoda na Visočicu govorio je predsjednik PD-a »Željezničar« Tomislav Rukavina.

Prekrasan planinarski događaj završio je zabavnim dijelom na Baškim Oštarijama i dodjelom diploma. Na kraju, treba uputiti sve pohvale za dobru organizaciju domaćinima, sveprisutnim gospićkim GSS-ovcima, ali i vrlo dobrim gostima iz cijele Hrvatske, za koje je vrijedilo uložiti truda i dostojno ih ugostiti.

Tomislav Čanić

Izložba o Velebitu na Učci

Dana 12. lipnja, u organizaciji PD-a »Opatija«, u novouređenom planinarskom domu na Poklonu (927 m) otvorena je, uz prigodan kraći program, samostalna izložba fotografija Vladimira Vidovića, koji je njome obilježio deset godina članstva u tom planinarskom društvu. Izložba je otvorena u nazočnosti četrdesetak uzvanika – članova planinarskih društava iz Opatije, Umaga i Buja.

Samostalnom izložbom fotografija »Velebitsko putovanje / putujemo Velebitom« autor je u pedesetak radova putopisno, od sjevera prema jugu, predložio publici ljepote velebitskog masiva. Uz postav fotografija posjetiteljima je bio na raspolaganju putopisni katalog s prikazom Velebita i njegovih obilježja. Kod okupljenih posjetitelja izložba je pobudila interes i zadovoljstvo. Izložba je bila otvorena tijekom većeg dijela ovog ljeta.

Sličan postav pripremljen je i otvoren 30. svibnja i u prostoru planinarskog doma »Zavižan« na sjevernom Velebitu. Time je zavižanski dom dobio status »najviše« likovne galerije u Hrvatskoj.

Sven Babić

Po planinskim visovima Makedonije

Višegodišnja tradicija požeških planinara da organiziraju visokogorske pohode ove godine je izuzetno uspješno nastavljena planinarskom turom po Makedoniji. Pomno izabrani planinski i turistički ciljevi, kao i izvrsna organizacija uz svesrdnu pripomoć iskusnog makedonskog vodiča Živka Temelkovskog, omogućila je da pohod zasluži ocjenu izvrstan. Hrvatsku skupinu planinara činilo je 24 planinara iz Požege i Našica, koji su na put krenuli autobusom požeškog APP-a 19. lipnja. Planinari su najprije posjetili Skoplje i njegove povijesne znamenitosti, a zatim se uputili na planinu Vodno, koja ima sve planinsko-turističke sadržaje i pruža izniman panoramski vidik. Hodačka tura do kanjona Matka i sam kanjon oduševili su sve planinare.

Požeški planinari na Golemom Korabu

Prvi veliki planinarski cilj bio je Titov vrh na atraktivnoj Šar planini. Planina je dobila ime prema svom obilježju - to je šarena planina. Budući da je cvijeće bilo u punom cvatu, posjet Šar planini bio je doživljaj za pamćenje. Planinarenje od hotela Popova šapka do Titovog vrha (2747 m) i vrha Mali Turčin (2702 m) trajalo je gotovo 12 sati. Na putu prema Pelisteru prošli smo kroz Tetovo, zatim Veles, uz zaustavljanja u Prilepu i Bitoli. U Bitoli smo obišli povijesne (antički grad Heraklea) i prirodne znamenitosti te se pripremili za uspon na Pelister. Vrh Pelister (2601 m) je biser istoimenog Nacionalnog parka koji oduševljava svojim šumama, proplancima prepunim borovnice, visokogorskim jezerima te završnim usponom kroz kamenjar. Park također posjećuju turisti zbog i danas vidljivih »ožiljaka« Prvog svjetskog rata (bolnice, rovovi, muzej...), a naša planinarska tura u trajanju od 13 sati također je bila poticaj za razmišljanje.

Slijedio je posjet Ohridu, Ohridskom jezeru i onda put ka Nacionalnom parku Mavrovsko jezero. Za završni dio ture ostao je uspon na Korab (2763 m), najviši vrh Makedonije. I on je osvojen s puno ushićenja nakon cjelodnevnog napornog »programa« - vožnje kamionom do policijske postaje, uspona po hladnom i vjetrovitom vremenu te planiranja dolaska na vrh kada oblaci za kratko omoguće dobre vidike. Po silasku s planine, kratka izletnička svečanost i ispričane planinarske zgrade i nezgode s pohoda!

Nakon tjedan dana makedonskih planinarskih skitnji pohod je okončan povratkom u Požegu. Osim vodiču Živku Temelkovskom, planinarska zahvalnost pripada i organizatoru pohoda Zdenku Miletiću, kao i svim sudionicima pohoda. dr. Antun Lovrić

2. dani goranskih planinara u Skradu

Početak mjeseca srpnja u hladovini goranskih šuma održani su 2. dani goranskih planinara. Ovaj puta bilo je to u organizaciji PD-a »Skradski vrh« iz Skrada.

Oko 120 planinara iz planinarskih društava »Špičunak« Lokve, »Vršak« Brod Moravice, »Bijele

Goranski planinari u Vražjem prolazu

stijene« Mrkopalj, »Petehovac« Delnice, »Višnjevica« Ravna Gora, »Škarnica« Brinje, »Obzova« Krk, »Učka« Rijeka, »Duga« Rijeka, »Strilež« Crikvenica i »Zavižan« Senj, uz pomoć članova HGSS Stanice Delnice uputili su se na izlete u Zeleni vir, Vražji prolaz i na Skradski vrh. Vodili su ih novi mladi vodiči društva domaćina Branimir Arbanas, Mike Gotzmann, Kladija Rački, Velimir Jauk, Dražen Marković, uz predsjednika Vlastimira Arbanasa koji je pozdravio sve okupljene. Ideja za susrete goranskih planinara proizašla je od Vilima Novaka - predsjednika PD-a »Špičunak« Lokve. Susret je uspješno završio u Skradskoj dragi uz podjelu priznanja, veselo druženje, planinarski grah i muziku i ples.

Dijana Arbanas

Druženje uz glazbu i pjesmu na Belecgradu

Prvog vikenda u srpnju, 4. i 5. srpnja, kod planinarske kuće »Belecgrad« na Ivansčici održano je prvo druženje ljubitelja planinarskih popevki.

Stari grad Belecgrad kao izvanredna vizualna i zvučna kulisa u rano subotnje prijepodne bio je idealno mjesto za snimanje zanimljivih fotografija »Putara«, tamburaškog sastava PD-a Vrapče, i ansambla GO RE

Tamburaški sastav PD-a »Vrapče« na Belecgradu

Bačvabajs - jedinstveni glazbeni instrument

MI iz HPD-a Zagreb-Matica. Poslijepodne, nakon ručka i odmora malo radosno društvo pjevača i svirača okupilo se na proplanku ispred kuće Belecgrad i svojim »neformalnim« nastupom započelo program nazvan »Planinarska pjesmarica«.

Sudjelovali su Branko i Gordana iz planinarskih društava Susedgrad i Zaprešić uz neobična glazbala - bačvabajs i gitare. »Putari« su nastupili s himnom »Planinarska«, a ansambl »GO RE MI« sa svojim četveroglasjem izveo je »Na Sleme«. Izvanredan je bio solo nastup gitarista Maxa uz pjevanje zbora »Take me home, country road«. »Sv. Šimun band aid«, s dvanaest »žigosanih« vatrenih tambura i pajdašija »Sv. Martina«

oduševili su izvedbama »Ja jednom sam imao ljubavi dv'je« i »Jabuke i trešnje«.

Planinarska kuća Belecgrad smjestila je i nahranila većinu gostiju, a domaćin »Planinarske pjesmarice« Igor Mikulčić uz suradnju svojih revnih zbornih kolegica i planinarskih prijatelja potrudio se, uz mjesečinu, roštiljem i pićem veselje održati dugo u noć. Bilo je lijepo, bilo je romantično uz gitare, mandoline, bajs, prim... i sretne ljudske glasove koji su odjekivali duboko, duboko u noć.

Nižu se sjećanja, razgovori, Brankove pametne misli i divne recitacije, Nikičino lagano jutarnje prebiranje po žicama gitare, miris kave... koji zalogaj i dizanje prvih sunčevih zraka... neki odlaze na planinarske ture, neki užurbano pripremaju formalni dio »Planinarske pjesmarice«, neki su se latili kuhanja... a neki jednostavno dokonu smišljaju viceve, uz šum vjetra hlade se u sjeni starih stabala podno starine Belecgrada, pijući plod okolnih vinograda...

U prigodnoj zahvalnici zabilježeno je da su sudionici prve »Planinarske pjesmarice« bili »Putari«, »Sv. Šimun band aid«, ansambl »GO RE MI«, »Zagorski sekstet« KUD Belec, Pajdašija Sv. Martina, VIS Đ.I.M. PD-a »Medveščak«, Branko & Gordana, Dečki z'bregevo i klapa Purga. Sudionicima su na kraju podijeljene bogate nagrade koje je osigurao Hrvatski planinarski savez. Pjevači i pjevačice, svirači i sviračice lagano su nakon svega krenuli put svojih domova uz zvuke nastupa »Dečkih z'bregevo«. Danijela Ležaić

Izvođači planinarskih pjesama kod planinarske kuće Belecgrad

- 5. 9. Tragom zbjega lovinačkog kraja 1991.**
Sveti Rok - Sveto brdo - Sveti Rok
PD Željezničar, Gospić
- 6. 9. Planinarski kotlić na Ravnoj gori**
Ravna gora
PD Ravna gora, Varaždin
- 6. 9. Trekning Hrvatsko zagorje**
Hrvatsko zagorje
PK Ivanec, Ivanec
- 6. 9. 37. tradicionalni pohod na Kamene svate**
Zapadna Medvednica: Kameni svati
PD Susedgrad, Podsused
- 6. 9. 12. ljetni planinarski pohod**
Medvednica: Sesvete - pl. dom Lipa, Rog
HPD Lipa, Sesvete
- 12. - 13. 9. Pohod po Karlovačkoj obilaznici (KO)**
Japetić - pl. kuća Vodice - Sv. Gera - Sošice
PD Dubovac, Karlovac
- 12. 9. 50. godišnjica pl. doma »Poklon«**
Učka, Poklon
PD Opatija, Opatija
- 12. 9. Pohod na četiri karlovačke rijeke**
Karlovački kraj, pl. kuća »Ivanova hiža« u
Priselcima
HPD Martinščak, Karlovac
- 13. 9. Spomen-izlet Tragom putopisa Julija Kempfa**
Papuk
HPD Sokolovac, Požega
- 13. 9. Pozovi prijatelja**
Medvednica, Gorščica
HPD Kapela, Zagreb
- 13. 9. Subotina**
Istra, okolica Buzeta
HPD Planik, Umag
- 13. 9. 5. pohod »S Končarom u prirodu«**
Samoborsko gorje, pl. dom »Ivica Sudnik«, Veliki
dol
PD Končar, Zagreb
- 13. 9. Jesen u Moslavini**
pl. kuća Moslavačka Slatina
HPD Jelengrad, Kutina
- 13. 9. Dan seniora HPD-a Platak, Rijeka**
Platak
HPD Platak, Rijeka
- 13. 9. Pohod po Planinarskom putu Velebno**
Srednji Velebit
HPD Zagreb-Matica, Zagreb
- 16. 9. Dan otvorenih vrata HPD-a Mosor**
Split, HPD Mosor, Sinovčićeva 2
HPD Mosor, Split
- 19. 9. Noć špilja**
Lokve, Staza špilja
PD Špičunak, Lokve
- 20. 9. 32. memorijalni pohod na Učku**
Učka
PD Kamenjak, Rijeka
- 27. 9. 4. planinarski gljivarski kotlić u Zamostu**
Sv. Gora - izvor Kupe, Zamost - dolina Čabranke
PD Tuhobić, Rijeka
- 27. 9. Jesenski pohod obilaznicom »Cvjetne staze
Ravnog gorom«, u potrazi za tisom**
Ravna gora: Lugarnica - Jurišina kuća - Filićev
dom
PD Ravna gora, Varaždin
- 27. 9. Planinarski pohod »Branje grozdja«**
Kosteljsko gorje, Pregrada, pl. kuća Kunagora
HPD Kunagora, Pregrada
- 27. 9. Dan HPD-a Zagreb-Matica, 3. planinarski
pohod Petrićeva - Puntijarka**
Medvednica: Zagreb - Puntijarka
HPD Zagreb- Matica, Zagreb
- 29. 9. - 28. 11. Opća planinarska škola HPD-a Mosor**
Mosor, Biokovo, Kozjak, Omiška Dinara, Velebit
HPD Mosor, Split
- 3. - 4. 10. 8. dani Mosoraša**
Mosor, pl. dom Umberto Girometta
HPD Mosor, Split
- 3. - 4. 10. Logorovanje na Kozjaku**
Kozjak, Marića staje
HPD Ante Bedalov, Kaštel Kambelovac
- 3. 10. Jesen u Šumi Striborovoj**
Poučna planinarska staza »Šuma Striborova« na
Biviu
PD Kamenjak, Rijeka
- 3. 10. 23. planinarska kestenijada u Podravini**
Pl. kuća Rudi Jurić, trasa Koprivničkog
planinarskog puta
HPD Bilo, Koprivnica
- 4. 10. Pohod na Oštrc uz dan HPD-a Željezničar**
Samoborsko gorje, Oštrc
HPD Željezničar, Zagreb
- 7. 10. Opća planinarska škola PD-a Kamenjak**
Rijeka
PD Kamenjak, Rijeka
- 8. 10. 2. festival pješačenja**
Cerovlje, kružne staze sv. Silvestra i sv. Kocijana
PD Pazinka, Pazin

PROXES 3/4/5/6

Spavaonica s odstranjivom pregradom

Za veći komfor i bolju zaštitu, pod i krov su spojeni cijelom dužinom šatora.

VIŠE FERRINO PROIZVODA PRONAĐITE NA iglusport.hr